

Maatschappelijke kosten-batenanalyse Time In en Sportklassen

Susanne de Zwart en Francien Zwaneveld (Berenschot)
Yasmine Hamdan, Sigrid Schenk en Maysam Hamdan (RebelGroup)

December 2009

Maatschappelijke kosten-batenanalyse Time In en Sportklassen

Inhoud	Pagina
Aanbiedingsnotitie MKBA sport en school	1
Scope van het onderzoek	4
Bevindingen van de onderzoeken	6
Bevindingen in context en aanbevelingen vervolgonderzoek	7
Deel A: Maatschappelijke kosten-batenanalyse Time In	8
1. Inleiding	9
1.1 Achtergrond van het onderzoek	9
1.2 Het project Time In	9
1.3 Opdracht en uitwerking	12
2. De maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA)	14
3. Werkwijze voor de MKBA Time In	16
3.1 Uitgangspunten van de MKBA Time In	16
3.2 Causaliteit ten behoeve van effectmeting	17
3.3 Effectmeting	21
4. De kosten en baten van het project gedefinieerd	22
4.1 De gemonetariseerde baten	24
4.2 De niet-gemonetariseerde kosten en baten	26
5. Het rekenmodel voor de MKBA Time In	27
5.1 Nulscenario en interventie	27
6. Optimalisatie	34
7. Conclusies en aanbevelingen	36
7.1 De uitkomst in context	36
7.2 Gevoeligheidsanalyses	37
7.3 Toepassingen van de uitkomsten van de MKBA	39
Bijlage: De cockpit van het rekenmodel Time In	40

Deel B: Maatschappelijke kosten-batenanalyse Sportklassen	41
1. Inleiding	42
1.1 Achtergrond van het onderzoek	42
1.2 Het project Sportklassen	42
1.3 Opdracht en uitwerking	44
2. De maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA)	45
3. Werkwijze voor de MKBA Sportklassen	47
3.1 Uitgangspunten	47
3.2 Methodologische aspecten	50
4. De kosten en baten van het project gedefinieerd	53
4.1 De gemonetariseerde kosten	53
4.2 De gemonetariseerde baten	53
4.3 De niet-gemonetariseerde kosten en baten	54
5. Effectmeting	55
5.1 Resultaten	56
5.2 Conclusies	64
6. De minimale effectiviteitsberekening	66
7. Conclusies en aanbevelingen	67
8. Literatuur	68
Bijlage: Vragenlijsten	69

Aanbiedingsnotitie MKBA sport en school

Aanleiding en Inleiding

Het minimaliseren van schooluitval is al jaren een belangrijk streven. Het terugdringen van voortijdig schoolverlaten (vsv) wordt dan ook gezien als een van de grootste maatschappelijke uitdagingen van dit moment. Deze uitdaging wordt binnen het huidige kabinet integraal opgepakt, waarbij OCW verantwoordelijk is voor het voorkomen van vsv door het bieden van kwalitatief goed onderwijs en specifieke aandacht te besteden aan jongeren die extra steun nodig hebben.

Mede op basis van de investeringen van OCW wordt er ruimschoots geëxperimenteerd met zowel preventieve als curatieve maatregelen om het aantal vsv'ers terug te dringen. Met dit doel voor ogen wordt ook op verschillende wijzen sport ingezet als middel om jongeren te motiveren, te boeien en te binden, vaardigheden aan te leren en om jongeren te re-integreren en te resocialiseren.

De Directie VSV van het Ministerie van OCW heeft Berenschot en RebelGroup Advisory opdracht gegeven om onderzoek te doen naar de maatschappelijke effecten van sport op voortijdig schoolverlaten door een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) uit te voeren bij twee scholen waar sport een onderdeel is van het curriculum.

De opbrengsten van dit onderzoek zijn twee uitgevoerde MKBA's bij het project 'Time In' in Groningen en 'Sportklassen' in Breda. De uitkomsten van de MKBA's zijn vastgelegd in twee separate rapporten die in deze bundel zijn opgenomen. In deze aanbiedingsnotitie besteden we aandacht aan de samenhang in het onderzoek, de hoofdconclusies en onze aanbevelingen naar aanleiding van dit onderzoek.

Sportactiviteiten als interventie

Naast de algemene positieve effecten van sport en beweging is er de laatste jaren steeds meer aandacht voor de effecten van sport op jongeren in relatie tot het functioneren op school. Niet voor niets is de Alliantie School en Sport door OCW, VWS en NOC*NSF in het leven geroepen. Deze alliantie spande zich tot voor kort in voor levenslang sport en bewegen door jongeren door middel van structurele samenwerking tussen scholen en sportverenigingen. Eveneens kan in dit verband de BOS-impuls van het Ministerie van VWS worden genoemd. Een subsidie die buurt, onderwijs-, en sportorganisaties stimuleert om samen kinderen en jongeren meer aan het sporten en bewegen te krijgen.

De gezamenlijke ambities van de ministeries van OCW en VWS in vervolg op het werk van de Alliantie School en Sport zijn verwoord in het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs voor de jaren 2008-2011. De ambities in dit beleidskader zijn kort samengevat als volgt: stimuleren van sport en bewegen onder de schoolgaande jeugd, de strijd aangaan tegen overgewicht en schooluitval en bijdragen aan de ontwikkeling van topsporttalent.

Met de 'Impuls brede scholen, sport en cultuur' die deels parallel, deels in vervolg op de alliantie van kracht is gegaan, is een rijksbijdrage gemoeid oplopend tot ruim €47 mln. in 2012. Als gevolg van de goede resultaten van de alliantie investeren de beide ministeries de komende jaren nog eens €28 mln. extra in sport en bewegen in het onderwijs. Dit bedrag komt boven op de bestaande budgetten en is beschikbaar van 2009 tot en met 2011.

De ministeries van VWS en OCW hebben het platform Sport, Bewegen en Onderwijs ingesteld ter uitvoering van het beleidskader. Het platform Sport, Bewegen en Onderwijs verenigt partijen uit het onderwijs, de sport, de kinderopvang, het jeugdwerkwijzenwerk en van gemeenten. Deze partijen gaan zich inspannen om te komen tot 'sportieve dagarrangementen' voor de leerlingen in het primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Uiteindelijk moet dit ertoe leiden dat in 2011 het percentage kinderen dat voldoende beweegt, is gestegen tot 50%.

In het beleidskader Sport, Bewegen en Onderwijs is geconstateerd dat er nog te weinig bekend is wat de mogelijkheden zijn die sport en beweging bieden voor onderwijs-, opvoedings- en gezondheidsdoelen door scholen, en waar dit wel gebeurt, nog onvoldoende wordt gedaan aan evaluatie en onderzoek. Dit belemmert de verdere verspreiding van goede praktijkervaringen.

'Er is meer aandacht nodig voor het ontwikkelen, toetsen en uitdragen van effectieve sport- en beweeginterventies op deze terreinen.'

Onderzoeken die wel zijn uitgevoerd, laten bemoedigende resultaten zien. Het Mulier Instituut voerde in 2007 in opdracht van de eerder genoemde alliantie een onderzoek uit naar de relatie tussen sport en bewegen op school en het functioneren van de scholieren in brede zin.¹ Hierbij is ook aandacht besteed aan het thema schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten. Uit het literatuuronderzoek lijkt er een positieve relatie te bestaan tussen de toename van sportactiviteiten op school en de bereidheid van jongeren om op school te blijven.

Op basis van eerder onderzoek weten we dat sport- en spelactiviteiten gericht moeten zijn op succeservaringen en sociale interactie om bepaalde positieve effecten van sport te bewerkstelligen, zoals het positief beïnvloeden van zelfvertrouwen, zelfstandigheid, discipline en sociale betrokkenheid.² Daarnaast duiden verschillende studies op een afname van delinquent gedrag van jongeren als gevolg van sportactiviteiten, waarbij gericht aandacht is voor maatschappelijke waarden en positieve rolmodellen. Overigens is bij deze relatie nog geen eenduidig resultaat gevonden.³

¹ Mulier Instituut, Effecten van sport en bewegen op school (2007).

² Zie voor een overzicht van deze studies Stegeman, H. (2007) *Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling*. I.o.v. Alliantie School & Sport.

³ Idem.

Cameron en MacDougall (2000) hebben verschillende soorten op sport gerichte interventies onderzocht en vonden dat deze kunnen bijdragen aan een afname in delinquent gedrag, mits de omgeving voldoende ondersteuning biedt aan de jongeren, en de sportactiviteiten onderdeel uitmaken van een bredere strategie gericht op socialisatie van probleemjongeren. Morris et. al. (2003) concluderen dat sport kan bijdragen aan het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling, voornamelijk door te werken aan onderliggende risicofactoren bij jongeren. Met name het bestrijden van verveling blijkt heilzaam te werken; niet zozeer de inhoud van activiteiten, maar het feit dat jongeren bezig worden gehouden, zijn volgens hen van doorslaggevend belang bij het bestrijden van probleemgedrag. Steiner (2001) concludeert ten slotte op basis van een cohortstudie in meer algemene zin dat extracurriculaire activiteiten, waaronder sport, kunnen bijdragen aan een vermindering in vsv en crimineel gedrag.

Deze studies zijn dus allemaal in meer of mindere mate positief over het nut van het inzetten van sport als middel om delinquent gedrag, vsv, en in meer algemene zin probleemgedrag terug te dringen.

Vanuit de praktijk lijken er grofweg twee soorten interventies te bestaan om voortijdig schoolverlaten te bestrijden door het inzetten van sport, namelijk preventieve en curatieve interventies.

Preventieve interventies worden voornamelijk gestimuleerd door het Rijk en zijn erop gericht om jongeren 'binnenboord' te houden. Uit diverse onderzoeken blijkt dat 'een toename van beschikbaarheid van sportactiviteiten op school het voor leerlingen die dreigen uit te vallen aantrekkelijker maakt om op school te blijven'. Sport wordt door scholen ingezet *binnen* en *buiten* de onderwijstijd om:

- jongeren te boeien door hen aan te spreken op hun interesses
- jongeren te boeien door de schooltijd interessanter te maken
- jongeren zelfvertrouwen te geven door sportieve prestaties
- jongeren te stimuleren zo veel mogelijk uit zichzelf te halen
- jongeren competenties aan te leren door sportactiviteiten (het nemen van verantwoordelijkheid, samenwerking, etc.)
- jongeren sociale vaardigheden aan te leren
- jongeren te binden door hen te koppelen aan peers en mentors. Sport biedt bovendien een laagdrempelige manier om in contact te komen met jongeren en hen aan te spreken op hun interesses.
- jongeren een alternatieve tijdsbesteding te bieden. Het biedt jongeren op deze manier een uitlaatklep naast andere (risicovolle) activiteiten, zoals op straat hangen en werken in bijbaantjes.

Scope van het onderzoek

Dit onderzoek is opgebouwd aan de hand van twee door de Directie VSV geselecteerde casus, namelijk 'Time In' en 'Sportklassen.'

Time In, Groningen

Bij het traject Time In hebben we de relatie onderzocht tussen sport en vsv bij een mbo-opleiding, waarbij sport een component is van een integrale aanpak bij deelnemende leerlingen. Het betreft hier de opleiding Sport en Bewegen. In het Time In-programma nemen daarom leerlingen deel die sport leuk vinden, of daar in elk geval in eerdere instantie al voor hebben gekozen.

De deelnemende leerlingen waren zonder deelname aan Time In sowieso van school gegaan en vsv'er geworden: bij de betrokken risicoleerlingen was het de keuze óf deelnemen aan het Time In-programma, óf van school. Het Time in-programma betreft meerdere componenten om deelnemers binnen de school te houden. In het kader van dit onderzoek hebben we niet het effect van sport als zodanig kunnen isoleren en beschouwen en is ten behoeve van deze rapportage dus de integrale interventie Time In onderzocht.

Sportklassen, Breda

Bij de Sportklassen bij het Prisma College in Breda hebben we de relatie onderzocht tussen sport en vsv bij een vmbo-opleiding. De vmbo-leerlingen kunnen in de eerste drie leerjaren ervoor kiezen om deel te nemen aan een sportklas, waarbij zij de kans krijgen om kennis te maken met verschillende sporten. Het programma bestaat uit drie uur extra sport per week en vindt plaats tijdens de reguliere lesuren.

Kenmerken programma's

In de tabel op de volgende pagina is een overzicht opgenomen met de kenmerken van de genoemde programma's. Opvallende verschillen zijn dat Time In zich als doel stelt om maatschappelijke uitval te voorkomen, terwijl de Sportklassen in Breda een veel algemener doel dienen, namelijk kennismaken met verschillende sporten en profilering van de school. Dat sluit ook aan op het type jongeren en de interventie. Time In richt zich op risicojongeren die op het punt staan om vsv'er te worden en is daarom in die zin vooral curatief, terwijl Sportklassen zich richt op vmbo-leerlingen in het algemeen en daarom meer preventief van aard is. Een opvallende overeenkomst is dat zowel bij Time In als bij Sportklassen de leerlingen een vrijwillige keuze maken voor sport en dit dus in basis leuk vinden. Bij Time In blijkt dit uit het feit dat de deelnemers de opleiding Sport en Bewegen volgen, terwijl bij Sportklassen de deelname aan de drie uren extra sport vrijwillig is binnen het curriculum.

Kenmerk	Time In	Sportklassen
Doelgroep	Mbo leerjaar 1-2 opleiding Sport en Bewegen	Vmbo leerjaar 1-3
Groepsgrootte	12	40
Doel interventie	Voorkomen maatschappelijke uitval	Kennismaking met sporten Imago van de school verbeteren
Samenstelling interventie	Integraal, sport als component	Alleen sport (naast schoolcurriculum)
Aantal uren op weekbasis	4 uur extracurriculair	3 uur intracurriculair
Type interventie	Curatief; maatwerk	Preventief; algemeen
Houding t.a.v. sport	Leuk (want doen opleiding Sport en Bewegen)	Leuk (want doen sportklas vrijwillig)
Type jongeren	Risicjongeren met complexe meervoudige problematiek	Gemêleerde groep vmbo-leerlingen
Kosten interventie per deelnemer per jaar	€ 1.927	€ 146

Aanpak

We hebben voor bovenstaande twee interventies een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) uitgevoerd. Een MKBA is een methode om te bepalen in hoeverre de baten (positieve effecten van een project in geld uitgedrukt) opwegen tegen de kosten van dat project. Dit resulteert in een bepaald rendement van de investering. Een MKBA wordt uitgevoerd vanuit het perspectief van de maatschappij als geheel. Om de baten te kunnen waarderen, moet het effect van een project in kaart worden gebracht. Hiertoe worden als het ware twee filmpjes met elkaar vergeleken: een filmpje van hoe de wereld er uitziet zonder uitvoering van het project (het nulscenario), en een filmpje van hoe de wereld er uitziet mét uitvoering van het project (het projectscenario). Het effect dat het project heeft op de maatschappij, is het verschil tussen de filmpjes.

In een kosten-batenanalyse worden alle effecten van een investeringsproject in kaart gebracht en voorzien van een financiële waardering. Op die manier bevordert een MKBA een integrale afweging van uiteenlopende aspecten. Met behulp van een MKBA kan een beeld worden gevormd over verschillende effecten, de verdeling van kosten en baten, alternatieven en risico's en onzekerheden rond het project. Hoewel het doel van een MKBA is om alle effecten te monetariseren en op te tellen, beseffen we dat dit uiteraard niet mogelijk is. Tal van effecten en elementen zijn eenvoudigweg niet te monetariseren. De MKBA-methode maakt deze effecten echter wél inzichtelijk, door ze te noemen en eventueel een andersoortige waardering te geven. Denk hier bijvoorbeeld aan de waardering van het gevoel van veiligheid op straat. Dit is niet goed in monetaire termen uit te drukken, maar wordt in een MKBA wel genoemd, om aan te geven dat het wel degelijk een opbrengst is. De MKBA-methode levert op die manier 'kennis voor beleid'. Het is geen beslis-instrument, in die zin dat de MKBA-methode beleidsmakers voorrekenet wat ze moeten doen. Het levert beleidsmakers informatie die hen kan ondersteunen bij hun besluitvorming, of die het mogelijk maakt om het debat op basis van meer objectieve, feitelijke gronden te voeren.

In de twee separate rapporten is per casus weergegeven hoe we de onderzoeken hebben aangepakt. De twee casus verschillen qua doelstelling, opzet en beschikbare informatie dusdanig van elkaar dat de onderzoeksmethode verschilt. Dit heeft onder andere te maken met de factoren die bepalen of causale verbanden vastgesteld kunnen worden:

- De omvang van de testgroep en van de controlegroep.
- De beschikbare informatie van beide groepen, bijvoorbeeld wat persoonskenmerken betreft.
- De tijdsduur van de meting.
- Het kunnen vaststellen van bepalende variabelen (bijvoorbeeld de mate waarin in het programma onderscheid gemaakt kan worden tussen het effect van de sport en het effect van de bijbehorende begeleiding).

De keuze van de twee casus heeft geleid tot het in meer of in mindere mate voldoen aan onder andere bovenstaande criteria om de MKBA in de volle breedte te kunnen uitvoeren. In het hoofdstuk over de bevindingen en de conclusies daarover meer.

Bevindingen van de onderzoeken

In de twee rapporten zijn de bevindingen per onderzoek uitgebreid opgenomen. Samenvattend kan het volgende worden gezegd over Time In en Sportklassen:

Time In, Groningen

Uit het onderzoek blijkt het project Time In een vrij hoog rendement van 10-15% op te leveren omdat de kosten die met het project gemoeid zijn (salarissen, instellingskosten en maatschappelijke kosten) op de lange termijn gecompenseerd worden door de baten. Het rendement van 10-15% is een rendement in termen van geld, en niet in termen van een reductie in het aantal vsv'ers. In termen van vsv-reductie kunnen we stellen dat ongeveer 18-20% van de leerlingen die aan Time In begint, uiteindelijk de startkwalificatie behaalt. In termen van aantal vsv'ers is het rendement dus nog iets hoger: 18-20%.

Sportklassen, Breda

We hebben ervoor gekozen om van Sportklassen in Breda geen rendementsberekening te maken. Dit had als belangrijkste reden dat we op basis van vragenlijsten niet hebben kunnen vaststellen of Sportklassen daadwerkelijk een effect op het spijbelgedrag en de sociale vaardigheden van de leerlingen heeft. Overigens is de minimaal benodigde effectiviteit om rendabel te zijn erg laag: 0,35%. Dit wordt veroorzaakt door de relatief lage kosten per deelnemer.

Bevindingen in context en aanbevelingen vervolgonderzoek

Op basis van de afspraken met de Directie VSV over de te onderzoeken casus is de scope van dit onderzoek te beperkt geweest om er direct beleidsconsequenties aan te kunnen verbinden. Toch wijzen de eerste resultaten op positieve ervaringen met het gebruik van sport bij het bestrijden van vsv, met name bij het Time In-project in Groningen. Een aantal kanttekeningen hierbij:

- Sport wordt bij risicogroepen vaak ingezet, maar wel in combinatie met andere interventies ter bestrijding van probleemgedrag. De uitvoeringspraktijk gelooft hierin en ook eerder onderzoek toont de positieve effecten van sport aan, maar door de combinatie van interventies is het in het bestek van dit onderzoek wel lastig om het effect van sport als interventie op zich te isoleren.
- In dit onderzoek was sporten een vrije keuze voor de leerlingen. Eerder onderzoek geeft ook aan dat het bij jongeren die sport niet leuk vinden eerder averechts kan werken.
- Sport kan helpen bij het verkrijgen van succeservaringen op school en is een middel om contact te maken. Randvoorwaarden zijn: doelgericht hiermee bezig zijn en met gekwalificeerd personeel werken. Dat dit werkt, blijkt uit Time In.

De directe connectie tussen sport an sich en het bestrijden van vsv blijft bij dit soort trajecten lastig aan te tonen, daarvoor zou vervolgonderzoek noodzakelijk zijn. Nieuw onderzoek zou zich in onze visie moeten richten op programma's die voldoen aan de randvoorwaarden van doelgericht sport inzetten bij het bestrijden van vsv. Het kenmerk van een nieuw te onderzoeken programma zou als kenmerken maatwerk en expliciete aandacht voor succeservaringen moeten hebben. Een programma waarbinnen sport als maatregel in meerdere mate is te isoleren, zodat het effect van sport *an sich* in kaart kan worden gebracht.

In dit verband zou uitgebreider onderzoek naar de effecten van sportklassen gedaan kunnen worden, waarbij een grotere diversiteit van invullingen onder de loep kan worden genomen. Wij verwachten na lezing van de eerste informatie dat de sportklassen bij het Noordrand College in Rotterdam een traject is dat beter is te onderzoeken met behulp van de MKBA-methodiek. In dit traject wordt expliciet aandacht besteed aan sociale vaardigheden, waarbij het instrument sport als maatregel beter te isoleren en te meten is. Deze interventie zou dus interessant zijn voor nader onderzoek naar de effecten van sport op vsv.

Een programma dat al wordt uitgerold over meerdere scholen is Rots&Water. Dit is een specifiek sportprogramma met als doel het aanleren van sociale vaardigheden. Rots&Water is tevens onderdeel van het Time In-project, maar wordt dus ook bij andere scholen en jongerentrajecten ingezet. Aangezien dit project specifiek gericht is op het aanpakken van risicogedrag, zou dit ook een interessante casus zijn om in breder verband te onderzoeken.

Berenschot

Deel A: Maatschappelijke kosten-batenanalyse Time In

1. Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Het Ministerie van OCW heeft Berenschot en RebelGroup Advisory opdracht gegeven om onderzoek te doen naar de maatschappelijke effecten van sport op voortijdig schoolverlaten. Hiervoor zijn een tweetal casus geselecteerd, waaronder het project Time In. Dit rapport bespreekt de resultaten van de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) voor Time In en dient (straks) in samenhang te worden gelezen met de MKBA Sportklassen Breda en de overkoepelende notitie. Bij Time In onderzoeken we de relatie tussen sport en vsv bij een mbo-opleiding, waarbij sport een component is van een integrale aanpak bij deelnemende leerlingen. Wij beschouwen in dit rapport de integrale interventie en zullen dus niet het effect van sport als zodanig isoleren. Het betreft hier de opleiding Sport en Bewegen en daarom leerlingen die sport leuk vinden.

1.2 Het project Time In

Context interventie

Het Alfa College in Groningen biedt de mbo-opleiding Sport en Bewegen aan. De opleiding wordt gegeven op een aparte locatie met sportfaciliteiten. Momenteel is hier de keuze uit niveau 2, 3 of 4. Voorafgaand aan de opleiding moeten leerlingen slagen voor een motorische vaardigheidentest. Het lesprogramma bestaat voor een klein gedeelte uit theoretische vakken en voor een belangrijk deel uit praktijkvakken, waar het begeleiden en plannen van sportactiviteiten centraal staat.

Bij niveau 2 bestaat elk leerjaar uit ongeveer 70 leerlingen. Belangrijk kenmerk van deze opleiding is het grote percentage leerlingen dat zonder vmbo-diploma aan de opleiding begint, dit is ongeveer 60 tot 70%.

Doelgroep

De doelgroep van het project zijn eerstejaars niveau 2-leerlingen van de opleiding Sport en Bewegen die dreigen de school te verlaten zonder diploma. De leerling wordt in eerste instantie aangemeld door zijn/haar mentor. Als belangrijkste criterium voor aanmelding geldt veelvuldige ongeoorloofde absentie. Vervolgens vindt een intakegesprek plaats waarin het Time In-project wordt besproken met de leerling. Deelname aan Time In is een 'laatste kans' voor de leerling; het is de laatste mogelijkheid om de opleiding te mogen voortzetten. Tijdens dit gesprek komen probleemgebieden van de leerlingen aan bod en worden mogelijkheden voor aanpak besproken. Aangezien onderdeel van het programma is dat de leerling blijft deelnemen aan het reguliere lesprogramma, kan er bij te zware of complexe problematiek voor worden gekozen om de leerling door middel van een ander, meer passend traject te helpen, zoals bovenschoolse reboundvoorzieningen. Bij aanmelding voor Time In hebben veel leerlingen bovendien al een heel netwerk aan hulpverleners om zich heen verzameld.

Doel van de interventie

Het doel is het aanleren van vaardigheden die de leerling in staat stelt om zijn of haar maatschappelijke carrière te vervolgen, of dit nu door middel van opleiding of werk is. Het doel is dus het voorkomen dat de leerling de opleiding verlaat zonder diploma of zonder baan.

Programma-invulling

De belangrijkste kenmerken van het programma zijn:

- Het is een maatwerkprogramma. Het doel, de aanpak en de duur kunnen verschillen per leerling.
- Time In is een integraal programma wat betekent dat het behalve uit sport ook uit verschillende andere onderdelen bestaat.
- De leerling blijft tijdens deelname aan Time In deelnemen aan regulier onderwijsprogramma.
- De leerling volgt een extracurriculair programma op woensdagmiddag.
- De orthopedagoog coördineert eventueel overige hulpverlenende instanties.

Het Time In-concept is een systeemtheoretische benadering voor het voorkomen van schooluitval. Dit houdt in dat de jongere wordt beïnvloed en begeleid op alle domeinen waarmee de jongere in verbinding staat. Er wordt per deelnemer een integraal maatwerktraject gemaakt, waarbij een van de rollen van de orthopedagoog bestaat uit het coördineren van de hulpverlenende instanties waar de jongere bij binnenkomst mee te maken heeft. Getracht wordt om daarmee de jongere sneller van hulp te voorzien.

De gezamenlijke woensdagmiddagen vormen steeds een belangrijk onderdeel van het Time In-traject.

Het traject ziet er concreet als volgt uit: elke woensdagmiddag doet de jongere aan een extracurriculair programma mee, in een groep van maximaal 10 leerlingen. Deze groep trekt langere tijd intensief met elkaar op. Tijdens de woensdagmiddagen staan de volgende onderwerpen op het programma:

- Kwaliteitenspel, waarbij het aanleren van sociale vaardigheden centraal staat.
- Plannen, afspraken maken en prioriteiten stellen. Dit onderdeel is in eerste instantie gericht op het verminderen van absentie door gedrag en keuzes op dit gebied expliciet te maken, en in tweede instantie op het aanleren van basisvaardigheden die benodigd zijn op de arbeidsmarkt.
- Presenteren en voor een groep staan, samen met leren lesgeven vormt dit een belangrijke vaardigheid van de opleiding Sport en Bewegen.
- Sport naar keuze, bijvoorbeeld voetbal. Er wordt vervolgens tijdens het spel veel aandacht besteed aan iedereen betrekken, plezier hebben, succeservaringen beleven en sociale vaardigheden.
- Leren lesgeven bij sportlessen, wat een belangrijke vaardigheid vormt van de opleiding Sport en Bewegen.

- Huiswerkbegeleiding theorievakken, met name vlak voor toetsperiodes. In combinatie met toegenomen aanwezigheid bij lessen vanwege vermindering van spijbelen leidt dit tot succeservaringen voor de leerling, omdat er nu voldoende worden gehaald.
- Leren leren: de leerlingen leren bijvoorbeeld de kern uit een stuk tekst te halen door belangrijke stukken te onderstrepen.

De inhoud van de middag verschilt per keer. Per 10 weken kan uitgestroomd worden. Gemiddeld verblijven de leerlingen echter het hele schooljaar in het programma.

Hoewel het Time In-concept dus grotendeels wel bestaat uit groepsactiviteiten, is er tijdens de middagen veel aandacht voor individuele behoeften. Zo zal het accent bij leerlingen met een positieve verwachting van het behalen van een diploma sterker op theoretische aspecten liggen, dan bij leerlingen die niet de capaciteiten hebben om het diploma te halen. Bij deze laatste groep ligt het accent zwaarder op het aanleren van sociale vaardigheden en een beroepshouding. Zo wordt geprobeerd de jongeren toch te wapenen voor de toekomst, ook al hebben zij geen diploma.

Sport vormt een belangrijk onderdeel van deze middagen, aangezien het de jongeren aanspreekt en het uiteraard een onderdeel van de opleiding Sport en Bewegen is.

De rol van sport bij de bestrijding van probleemgedrag

Welke rol speelt sport bij het helpen van de jongeren? Tijdens het programma spelen, zoals gezegd, sport- en spelactiviteiten een belangrijke rol. Deze activiteiten zijn gericht op succeservaringen en sociale interactie. Diverse onderzoeken tonen aan dat aan deze voorwaarden moet worden voldaan om bepaalde positieve effecten van sport te bewerkstelligen, zoals het positief beïnvloeden van het zelfvertrouwen, de zelfstandigheid, discipline en sociale betrokkenheid.⁴ Daarnaast duiden verschillende studies op een afname van delinquent gedrag van jongeren als gevolg van sportactiviteiten waarbij gericht aandacht is voor maatschappelijke waarden en positieve rolmodellen. Overigens is bij deze relatie nog geen eenduidig resultaat gevonden.⁵

Cameron en MacDougall (2000) hebben verschillende soorten op sport gerichte interventies onderzocht en vonden dat deze kunnen bijdragen aan een afname in delinquent gedrag, mits de omgeving voldoende ondersteuning biedt aan de jongeren en de sportactiviteiten onderdeel uitmaken van een bredere strategie gericht op socialisatie van probleemjongeren. Morris et. al. (2003) concluderen dat sport kan bijdragen aan het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling, voornamelijk door te werken aan onderliggende risicofactoren bij jongeren.

⁴ Zie voor een overzicht van deze studies Stegeman, H. (2007) Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling. I.o.v. Alliantie School & Sport.

⁵ Idem.

Met name het bestrijden van verveling blijkt heilzaam te werken; niet zozeer de inhoud van activiteiten, maar het feit dat jongeren bezig worden gehouden, is volgens hen van doorslaggevend belang bij het bestrijden van probleemgedrag. Steiner (2001) concludeert ten slotte op basis van een cohort studie in meer algemene zin dat extracurriculaire activiteiten, waaronder sport, kunnen bijdragen aan een vermindering in vsv en crimineel gedrag.

Deze studies zijn dus allemaal in meer of mindere mate positief over het nut van het inzetten van sport als middel om delinquent gedrag, vsv, en in meer algemene zin probleemgedrag terug te dringen.

Sport binnen het Time In-programma

Binnen het Time In-programma wordt sport expliciet ingezet als middel om de geformuleerde doelen te bereiken. De twee begeleiders van Time In zijn ten eerste beide gediplomeerd trainer van Rots & Water, een programma dat door middel van judo het zelfvertrouwen, zelfbewustzijn en zelfreflectie van leerlingen bevordert⁶. Rots & Water wordt binnen de gehele opleiding Sport en Bewegen gegeven. Specifiek hebben de begeleiders een aantal pedagogische doelen geformuleerd (bron: 'Judo op het Alfa College'):

- Zelfrespect en respect voor de ander bijbrengen.
- Ontwikkelen van zelfvertrouwen. Jongeren beleven succeservaringen en worden bewust van hun eigen krachten.
- Ontwikkelen van vertrouwen: het leren vertrouwen van anderen.
- Ontwikkelen van sociale vaardigheden, bijvoorbeeld rekening houden met de ander, verbale en non-verbale communicatie, onderdeel zijn van een groep, van en met elkaar leren, samenwerken.
- Energie op een positieve manier inzetten. Jongeren leren energie gericht in te zetten, van ongewenst gedrag naar gewenst gedrag.
- Morele ontwikkeling. Grenzen kennen en kunnen aangeven, pestgedrag verminderen.

Bovenstaande illustreert de wijze waarop sport wordt ingezet op het Alfa College. Binnen Time In dient sport dan ook expliciet als middel om de uiteindelijke doelen van het programma, namelijk de jongeren succesvol toe leiden naar startkwalificatie of baan, te bereiken.

1.3 Opdracht en uitwerking

De doelstelling van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht de economische effecten van het inzetten van sport als middel bij het bestrijden van vsv, waarbij we hier specifiek kijken naar de rentabiliteit van het project Time In. Wij maken hierbij gebruik van een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA).

⁶ Zie voor meer informatie www.rotsenwater.nl.

Berenschot

In hoofdstuk 2 wordt allereerst toegelicht wat een MKBA precies is, waartoe een MKBA dient, en hoe deze wordt uitgevoerd. In hoofdstuk 3 wordt vervolgens beschreven hoe de MKBA voor dit specifieke project wordt uitgevoerd. Hoofdstuk 4 is een uitwerking van de MKBA voor Time In waarin de kosten en de baten worden gedefinieerd. In hoofdstuk 5 wordt toegelicht hoe de rentabiliteit van het project wordt berekend door middel van een rekenmodel, waarbij de belangrijkste aannames worden toegelicht. Hoofdstuk 6 bespreekt een aantal punten ten aanzien van de optimalisatie van het project. Hoofdstuk 7 bevat de uitkomsten van de MKBA.

2. De maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA)

Een MKBA is een methode om te bepalen in hoeverre de baten (positieve effecten van een project in geld uitgedrukt) opwegen tegen de kosten van dat project.⁷ Dit resulteert in een bepaald rendement van de investering. Een MKBA wordt uitgevoerd vanuit het perspectief van de maatschappij als geheel. Om de baten te kunnen waarderen, moet het effect van een project in kaart worden gebracht. Hiertoe worden als het ware twee filmpjes met elkaar vergeleken: een filmpje van hoe de wereld er uitziet zonder uitvoering van het project (het nulscenario⁸), en een filmpje van hoe de wereld eruit ziet mét uitvoering van het project (het projectscenario). Het effect dat het project heeft op de maatschappij, is het verschil tussen de filmpjes.

In een kosten-batenanalyse worden alle effecten van een investeringsproject in kaart gebracht en voorzien van een financiële waardering.⁹ Op die manier bevordert een MKBA een integrale afweging van uiteenlopende aspecten. Met behulp van een MKBA kan een beeld worden gevormd over verschillende effecten, de verdeling van kosten en baten, alternatieven en risico's en onzekerheden rond het project. Hoewel het doel van een MKBA is om alle effecten te moneteriseren en op te tellen, beseffen we dat dit uiteraard niet mogelijk is. Tal van effecten en elementen zijn eenvoudigweg niet te moneteriseren. De MKBA-methode maakt deze effecten echter wél inzichtelijk, door ze te noemen en eventueel een andersoortige waardering te geven. Denk hier bijvoorbeeld aan de waardering van het gevoel van veiligheid op straat. Dit is niet goed in monetaire termen uit te drukken, maar wordt in een MKBA wel genoemd, om aan te geven dat het wel degelijk een opbrengst is. De MKBA-methode levert op die manier 'kennis voor beleid'. Het is geen beslisinstrument, in die zin dat de MKBA-methode beleidsmakers voorrekenet wat ze moeten doen. Het levert beleidsmakers informatie die hen ondersteunt bij hun besluitvorming, of die het mogelijk maakt om het debat op basis van meer objectieve, feitelijke gronden te voeren.

In deze MKBA is gebruik gemaakt van 'harde' cijfers, maar ook van aannames. De MKBA-methode maakt inzichtelijk met welke onzekerheden er rekening is gehouden en hoe ze zijn meegewogen. Het maakt niet alleen duidelijk wat we 'weten', maar ook wat we 'niet weten'. Door de onzekerheden tenminste inzichtelijk te maken, is het gesprek erover mogelijk en is inzichtelijk waar de beleidsmaker meent over 'harde' kennis te beschikken en waar het over 'aannames', verwachtingen en 'educated guesses' gaat. Vervolgens is het mogelijk om na te gaan wat de effecten zullen zijn wanneer andere aannames, effecten en educated guesses gebruikt worden. De informatie die de MKBA-methode biedt is uiteraard betrekkelijk. De MKBA levert inzicht, maar geconstrueerd binnen de bandbreedtes van onvolledige kennis, van aannames en van door de onderzoekers geconstrueerde conceptuele ketens.

⁷ De methodiek is omschreven in het rapport 'Evaluatie van grote infrastructuurprojecten, Leidraad voor kosten-batenanalyse', Cpb, NEi, 2000. De leidraad is opgesteld in het kader van het Onderzoeks-programma Economische Effecten Infrastructuur en staat ook wel bekend als de OEI-leidraad.

⁸ In hoofdstuk 5 van dit rapport wordt het nulscenario verder toegelicht.

⁹ Paragraaf 4.3 geeft een opsomming van de effecten die niet meegenomen zijn in de waardering.

Berenschot

De door ons gevolgde werkwijze leidt niet tot een voorspelling van het rendement van het project Time In dat in beton gegoten is. Wij hebben niet de pretentie om de consequenties van Time In met absolute zekerheid exact te beschrijven en te voorspellen. Wat onze analyse wel doet is meer inzicht geven in de kwantitatieve effecten van dit project, waartoe wij samen met de betrokkenen veronderstellingen hebben gemaakt over de werking van het project en de beoogde effecten.

3. Werkwijze voor de MKBA Time In

Bij het opstellen van een MKBA moeten er altijd aannames worden gedaan. In het kader van het onderzoek 'Kosten en baten van voortijdig schoolverlaten'¹⁰ is er een rekenmodel ontwikkeld dat interventies gericht op het voorkomen/beperken van voortijdig schoolverlaten doorrekent. Dat model heeft deels als basis gediend voor deze MKBA. Het project Time In is echter slechts gedeeltelijk gericht op behalen van een startkwalificatie. Het doel is het aanleren van vaardigheden die de leerling in staat stelt om zijn of haar maatschappelijke carrière te vervolgen, of dit nu door middel van opleiding of werk is. Het behalen van deze doelstellingen zal resulteren in diverse maatschappelijke baten, zoals minder criminaliteit en minder werkloosheid. Deze baten zouden in principe samen moeten hangen met de in Time In aangeleerde vaardigheden en los van een eventuele startkwalificatie gerealiseerd moeten kunnen worden. Om deze reden zijn er voor deze MKBA diverse aanpassingen gemaakt ten opzichte van het oude model. Ook hebben we gebruik gemaakt van eerder verworven inzichten uit voorgaande MKBA's.

3.1 Uitgangspunten van de MKBA Time In

De volgende uitgangspunten worden gehanteerd.

Omvang groep

Voor de analyse bestuderen wij de jongeren die Time In in het schooljaar 2007/2008 (al dan niet succesvol) doorlopen hebben. Op enig moment zitten er 12-15 leerlingen in het project Time In.

Beoogde effecten

Het doel van Time In is het op school houden van jongeren die anders sowieso van school zouden zijn verwijderd op basis van absentie en/of gedragsproblemen. Na aanmelding voor Time In wordt bekeken of het behalen van een diploma op mbo-niveau 2 tot de mogelijkheden behoort, of dat het maximaal haalbare het toe leiden naar een baan is. Vervolgens wordt het maatwerktraject toegesneden op de individuele leerling, waarbij het diploma of een baan het einddoel is.

De doelgroep

De doelgroep bestaat uit jongeren met de volgende kenmerken:

- Het overgrote merendeel van de jongeren heeft geen vmbo-diploma.
- De jongeren komen veelal van het speciaal onderwijs.
- De jongeren kennen daarnaast een diverse problematiek, zoals problemen in de thuissituatie en psychiatrische problematiek. De complexiteit van de problematiek varieert.
- Onder andere door herhaalde negatieve ervaringen in het onderwijssysteem hebben de jongeren een laag zelfbeeld en welbevinden. De jongeren leven met de gedachte dat ze 'toch niets kunnen'.

¹⁰ Roel in 't Veld, Wout Korving, Yasmine Hamdan, Martijn van der Steen, mei 2006.

- De jongeren vertonen allemaal een zekere mate van spijbelgedrag dat varieert van regelmatig tot structureel absent.
- Het gedrag van de leerlingen op school is problematisch. De leerlingen worden voor Time In aangemeld op het moment dat docenten niet meer in staat zijn dit gedrag te verbeteren.

Wij maken onderscheid tussen een lichte en een zware doelgroep. Het verschil tussen deze groepen wordt veroorzaakt door de complexiteit van de problematiek, waardoor ook het maximaal te bereiken effect van Time In verschilt. Dit lichten wij hieronder nader toe.

Lichte doelgroep

Deze doelgroep heeft veelal eenvoudige problematiek. Vaak maken deze jongeren tijdelijk een zware periode in hun leven door waardoor zij dreigen uit te vallen en zijn er geen structurele problemen aanwezig. Belangrijk is dat deze groep in principe de cognitieve en sociale capaciteiten heeft om het mbo 2-diploma te kunnen behalen. Ze hebben vaak een zetje nodig om hun opleiding wél af te maken. Het maximaal haalbare voor deze groep is dan ook het behalen van een startkwalificatie. Het deel van de leerlingen zal alsnog uitstromen naar een baan.

Zware doelgroep

Deze groep verschilt van de lichte doelgroep in die zin, dat de complexiteit van de problematiek groter is en dat de cognitieve capaciteiten van deze leerlingen hen niet in staat stelt om het diploma te behalen. Een gedeelte van de jongeren in deze groep heeft ook psychiatrische stoornissen, wat de schoolcarrière ernstig belemmert. Dit zorgt ervoor dat het maximaal haalbare effect van Time In het aanleren van vaardigheden en het toeleiden naar een baan is. Voor deze doelgroep zou een eventueel nieuw op te richten mbo-niveau 1-opleiding een ideale oplossing zijn, aldus de begeleiders van Time In. Zie hoofdstuk 6 (Optimalisatie).

Tot slot is er bij de zware doelgroep tot op heden geen indicatie van verslavingen (drank- of drugsverslaving, gokverslaving) geconstateerd. Omdat dit tevens problematiek is waar Time In niets mee kan, laten we dit in het vervolg buiten beschouwing.

3.2 Causaliteit ten behoeve van effectmeting

De basis van het onderzoek naar kosten en baten wordt gevormd door de veronderstelde causaliteit tussen het project Time In en de beoogde resultaten.

In dit hoofdstuk bespreken we het nulscenario, het beoogde effecten en de causale redeneringen die hieraan ten grondslag liggen.

De volgende tabel geeft een samenvatting van het nulscenario, het beoogde effect en het maximaal haalbare effect voor de twee doelgroepen.

Tabel 1: Samenvatting effecten per doelgroep

Omschrijving doelgroep	Nulscenario	Beoogde effect Time In	Maximaal haalbaar effect
Zware doelgroep: - Complexe problematiek. - Licht crimineel gedrag	- Vsv - Kans op werkloosheid - Lichte criminaliteit - Kans op zware criminaliteit	- Toe leiden naar werk	- Minder licht crimineel gedrag - Minder kans op zwaar crimineel gedrag - Minder werkloosheid
Lichte doelgroep: - Enkelvoudige, niet structurele problematiek	- Vsv - Kans op werkloosheid - Kans op lichte criminaliteit - Kans op zware criminaliteit	- Behalen van een diploma op mbo 2-niveau - Indien niet haalbaar, toe leiden naar werk	Baten startkwalificatie: - Hoger inkomen Overige baten: - Minder werkloosheid - Minder licht crimineel gedrag - Minder kans op zwaar crimineel gedrag

Lichte doelgroep

Voor de lichte doelgroep geldt, dat zij zonder Time In voortijdig schoolverlater waren geworden. Zoals gezegd, is Time In een laatste kans project, zodat we met zekerheid kunnen stellen dat zonder Time In de jongeren allemaal vsv'er zouden zijn geworden.

Zonder Time In veronderstellen we dat:

- de jongeren meer kans hebben om later crimineel gedrag te vertonen
- de jongeren moeilijk aan een baan zullen komen en vanwege een gebrek aan een vaardigheden en een slechte beroepshouding moeilijker een baan zullen kunnen behouden. Dit resulteert in een grotere kans op werkloosheid.
- de jongeren later lagere inkomsten zullen genieten dan wanneer zij wel het diploma zouden behalen. Naar verwachting vervullen de jongeren laag geschoolde baantjes die vaak van tijdelijke aard zullen zijn.

Hoe leidt de interventie tot baten?

Wanneer we de activiteiten die ondernomen worden binnen Time In vertalen in concrete manieren waarop het project de jongeren in de lichte doelgroep helpt, is het beeld als volgt:

- Tijdens de woensdagmiddagen leren de jongeren door middel van sport en spellen/trainingen sociale vaardigheden aan, wat leidt tot een vermindering in probleemgedrag.
- Aangezien het laten beleven van succeservaringen een van de doelen van Time In is, resulteert het volgen van Time In in meer zelfvertrouwen bij de leerlingen. De sportactiviteiten dragen daaraan bij: getracht wordt om iedereen een keer te laten winnen. Zelfvertrouwen zorgt ervoor dat leerlingen gemotiveerd worden om 'er wat van te maken'. Deze motivatie dient als extra steuntje in de rug voor het behalen van het diploma.

- Daarnaast staat het aanleren van een goede beroepshouding centraal. Jongeren wordt bijvoorbeeld geleerd op tijd te komen en wat hen te doen staat als zij niet op tijd kunnen komen. Deze vaardigheden zijn erg basaal, maar volgens de begeleiders noodzakelijk voor het überhaupt kunnen halen van het diploma. Daarnaast zijn deze vaardigheden essentieel voor het behouden van een baan.
- De huiswerkbegeleiding en de focus die bij de lichte doelgroep op het theoretische aspect van de opleiding ligt, zorgt ervoor dat de kans om het diploma te halen groter wordt. Uit interviews met leerlingen blijkt dat zij allemaal hogere cijfers behalen dan voor hun start aan Time In.
- Time In stuurt erg strak op aanwezigheid van de leerlingen. De verwachting is, dat als jongeren meer aanwezig zijn, de school meer informatie over de jongere mee krijgt waardoor deze optimaal kan worden bijgestaan in het afmaken van de opleiding.

Ten aanzien van de coördinatie van hulpverleners, veronderstellen we geen effecten. Naar verwachting zouden de leerlingen ook in het nulscenario gebruik maken van hulpverlening; het is echter denkbaar dat de jongeren sneller hulp zullen krijgen doordat de instanties onderling beter samenwerken door de coördinatie van Time In. Dit is echter op dit moment onmogelijk betrouwbaar vast te stellen. Daarom kiezen we ervoor om dit effect in het vervolg achterwege te laten.

Succesvolle uitstroom uit Time In heeft op deze groep de volgende resultaten:

- Een gedeelte van de jongeren zal als gevolg van Time In de startkwalificatie behalen. De baten die daarmee samenhangen zijn:
 - hogere inkomsten gedurende de levensloop door het behalen van een startkwalificatie.
- Daarnaast zijn er baten die niet samenhangen met het halen van een diploma, maar met het aanleren van sociale vaardigheden door middel van Time In. Dit zijn:
 - minder kans op werkloosheid
 - minder kans op licht en zwaar crimineel gedrag.

Deze baten doen zich voor *alle* succesvolle uitstromers uit de lichte doelgroep voor, dus zowel voor de leerlingen die een startkwalificatie behalen, als voor de jongeren die uitstromen naar een baan. We lichten dit in hoofdstuk 4 nader toe.

Zware doelgroep

De leerlingen in de zware doelgroep zullen in het nulscenario, net als de lichte doelgroep, allemaal voortijdig schooluitvaller worden. Echter, de problematiek van deze groep is complexer dan de enkelvoudige problematiek van de lichte doelgroep, waardoor we niet kunnen stellen dat deze jongeren in het nulscenario het typische levenspad van een vsv'er zullen doorlopen. De verwachting is dat deze jongeren -zowel in de situatie met Time In als zonder Time In- in meerdere mate hinder zullen ondervinden van hun beperkingen. We gaan daarom uit van het volgende nulscenario:

- Zonder Time In waren de jongeren vsv'er geworden. Echter, de term maatschappelijke uitval is voor deze doelgroep meer op zijn plaats. Hoewel een deel van deze jongeren waarschijnlijk aan het werk zal gaan, is de verwachting dat zij door gebrek aan vaardigheden moeite zullen hebben met het behouden van een baan. Hun baantjes zullen uit laag geschoold werk bestaan en van tijdelijke aard zijn.
- Een deel van de jongeren met psychiatrische problematiek zal helemaal niet aan het werk gaan, maar vrijwel direct een Wajong-uitkering aanvragen.
- De jongeren blijven vrijwel allemaal in de lichte criminaliteit hangen.
- Een relatief groot gedeelte van de jongeren zal daarnaast zeker afglijden naar zwaar crimineel gedrag.

Hoe leidt het project tot baten?

Voor de zware doelgroep helpt Time In de leerlingen op de volgende manieren:

- Net als voor de lichte doelgroep, heeft de manier waarop sport wordt ingezet (focus op succeservaringen en sociale interactie) en de aandacht voor het aanleren van sociale vaardigheden tijdens de woensdagmiddagen een positief effect op het gedrag; betere sociale vaardigheden verminderen het problematische gedrag wat kenmerkend is voor deze groep leerlingen. Anders dan bij de lichte doelgroep, ligt de focus bij de zware doelgroep met name op het aanleren van deze vaardigheden en beroepshouding en veel minder op de theorie. Immers, deze jongeren bezitten niet de capaciteiten om het diploma te behalen, dus een overmatige focus op dit aspect zal vermoedelijk alleen maar tot meer demotivatie leiden.
- Daarnaast staat het aanleren van een goede beroepshouding centraal. Jongeren wordt bijvoorbeeld geleerd op tijd te komen en wat hen te doen staat als zij niet op tijd kunnen komen. Deze vaardigheden zijn essentieel voor het behouden van een baan.

Succesvolle uitstroom uit Time In heeft op deze groep als resultaat:

- minder kans op werkloosheid door aangeleerde vaardigheden
- een afname in licht crimineel gedrag
- minder kans om van licht crimineel gedrag af te glijden naar zwaar crimineel gedrag.

3.3 Effectmeting

Het effect van Time In kan gemeten worden door deels te kijken naar de behaalde resultaten van afgelopen jaar, 2007/2008 en deels gebruik te maken van inschattingen van orthopedagoog en coach.

De kosten zijn gebaseerd op cijfers van schooljaar 2007-2008. Voor het al dan niet behalen van een startkwalificatie baseren we ons deels op de feitelijke cijfers die volgen uit de evaluatie van Time In, waarin de resultaten per leerling worden gegeven, en deels op inschattingen van coach en orthopedagoog, mede op basis van de resultaten van deze leerlingen tijdens het huidige schooljaar. Er is dus in te schatten welke leerlingen het eerste leerjaar (in tweede instantie) succesvol hebben doorlopen en welke leerlingen dit jaar succesvol het tweede leerjaar zullen afronden. We hebben de aannames van begeleiders waar mogelijk getoetst aan openbare statistische gegevens. In hoofdstuk 5 is dit nader toegelicht.

Voor de overige baten (verminderen van werkloosheid en criminaliteit) baseren we ons zo veel mogelijk op openbare cijfers, onder andere wetenschappelijk onderzoek en cijfers van het CBS. Daar waar dit niet mogelijk is – wanneer de doelgroep van deze MKBA te veel af wijkt van de doelgroep waarop de statistische gegevens zijn gebaseerd - hebben we gebruik gemaakt van inschattingen van begeleiders. Hoofdstuk 5 geeft inzicht per kosten- en batenpost hoe de bedragen meegenomen zijn in de MKBA.

Om eventuele fouten in deze inschatting te ondervangen, hebben we gebruik gemaakt van gevoeligheidsanalyses (zie hoofdstuk 7). Hiermee kunnen we zien wat het effect is op de resultaten als er een andere inschatting was gemaakt van de effecten van Time In.

4. De kosten en baten van het project gedefinieerd

In dit hoofdstuk worden de kosten en de baten van Time In gedefinieerd. Dit betreft alle kosten en alle baten die de maatschappij als geheel maakt door het bestaan van Time In. Het gaat om kosten en baten die er zonder Time In niet geweest waren, maar met Time In wel. Het gaat niet om kosten en baten die er zonder het bestaan van Time In ook geweest waren.

De gemonetariseerde kosten

Directe kosten

De directe kosten betreffen kosten die gemaakt worden door alle betrokken partijen voor het project Time In. Het gaat hierbij om personeelskosten, die gemaakt worden voor een orthopedagoog (0,2 fte) en een docent (0,3 fte). Uitgaande van gemiddelde salariskosten van een orthopedagoog van circa € 68.000 en van een docent mbo LA van € 50.000, komen de totale directe kosten voor het project op circa € 30.000 euro per jaar (Bruto salarisschalen onderwijs inclusief 40% werkgeverslasten en administratie Time In).

Voor het project worden behalve personeelskosten geen extra kosten gemaakt. De Time In-middagen worden immers binnen de school zelf georganiseerd. Uiteraard zijn er altijd opportunity costs voor het gebruik van de ruimtes. De ruimtes waarin Time In wordt gehouden zouden immers op een andere – winstgevende – manier kunnen worden aangewend. Wanneer we echter mogelijke alternatieve toepassingen voor dit project beschouwen, komen we vrij snel tot de conclusie dat de baten hiervan oninbaar zijn. De gymzaal waarin de sportonderdelen worden gehouden zijn ten eerste essentieel voor het behoud van de opleiding Sport en Bewegen en kunnen dus niet structureel op een alternatieve manier worden aangewend. De overige onderdelen van het woensdagmiddagprogramma worden gehouden in een lokaal in het schoolgebouw. Hierbij gaan we ervan uit, dat de mogelijke baten van alternatieve toepassingen van deze ruimte dusdanig klein zijn, dat we ze buiten beschouwing kunnen laten. Bovendien geldt ook hierbij dat de ruimtes essentieel zijn voor het voortzetten van de opleiding, zodat structurele alternatieve toepassing geen optie is.

Kosten schoolsysteem

Daarnaast worden er aanvullende kosten gemaakt door de onderwijsinstelling, omdat de jongeren dankzij Time In een aantal jaar langer in het schoolsysteem blijven. De kosten van een jaar mbo-onderwijs bedragen gemiddeld € 6.600 per leerling per jaar (kerncijfers OCW 2007).

De groep Time In-leerlingen bestaat vrijwel volledig uit leerlingen in het eerste leerjaar van het mbo, niveau 2. Een gedeelte van hen krijgt, dankzij Time In, de kans om het eerste leerjaar over te doen. Van deze leerlingen is de verwachting, dat zij de potentie hebben om ook het tweede leerjaar succesvol af te maken. Dit is een voorwaarde voor het mogen overdoen van het eerste leerjaar. We nemen daarom aan, dat deze jongeren in elk geval het tweede leerjaar zullen doorlopen. Ten tweede zal een gedeelte van de jongeren meteen kunnen doorstromen naar het tweede leerjaar. Ten slotte zal een gedeelte van de jongeren na het eerste jaar succesvol uitstromen naar werk, of uitvallen. Deze leerlingen blijven dankzij Time In een jaar extra binnen het schoolsysteem.

Het verloop ziet er, op basis van de ervaringen van begeleiders, als volgt uit:

- Circa 15% van de leerlingen blijft het eerste leerjaar zitten, en gaat dan over naar het tweede leerjaar. Deze leerlingen blijven dus 3 jaar langer in het schoolsysteem.
- Circa 5% van de leerlingen gaat na het eerste leerjaar direct over naar het tweede leerjaar. Deze leerlingen blijven dus twee jaar extra in het schoolsysteem.
- Circa 80% van de leerlingen stroomt na 1 jaar uit naar werk, of valt uit. Deze leerlingen blijven dus 1 jaar extra in het schoolsysteem.

Maatschappelijk kosten voor het naleven van de leerplicht

Ten slotte worden er maatschappelijke kosten gemaakt die voortvloeien uit het spijbelgedrag van de leerlingen. De jongeren die voor Time In worden aangemeld, zijn allemaal zware spijbelaars. Hoewel Time In zwaar inzet op het verminderen van spijbelgedrag onder de leerlingen, lukt dit voor een gedeelte van de leerlingen (naar inschatting zo'n 20%) niet om ze minder te laten spijbelen. Voor deze jongeren worden nog steeds maatschappelijke kosten gemaakt, die in het nulscenario – uitval- niet gemaakt worden. Ambtenaren moeten de jongeren immers opsporen, voorbrengen en indien nodig, bestraffen.

Daarentegen vallen uitvallers niet meer onder de leerplichtwet. De justitiële kosten voor het naleven van de leerplicht die worden gemaakt voor het gedeelte van de leerlingen waarbij het niet lukt om ze minder te laten spijbelen, moeten dus als kostenpost worden meegenomen in de MKBA.

We nemen aan, dat de leerlingen waarbij het niet lukt om het spijbelgedrag te verminderen in elk geval niet over gaan naar het tweede leerjaar. Daarom rekenen we alleen deze kosten mee voor het eerste jaar, i.e. het jaar waarin de interventie wordt uitgevoerd. Voor de leerlingen die het eerste jaar over mogen doen, rekenen we eveneens geen kosten. Het feit dat de leerlingen het eerste jaar over mogen doen, geeft al aan dat de interventie in elk geval op het vlak van spijbelen succesvol en min of meer blijvend effectief is geweest.

De maatschappelijke kosten voor het toezien op de leerplicht bestaan in het model uit kosten van het doorlopen van de justitiële keten voor spijbelaars:

€ 2.500 per zaak die de keten doorloopt. De kosten voor een straf via bureau HALT bedraagt gemiddeld € 535 per straf.

4.1 De gemonetariseerde baten

Lichte doelgroep

Zonder Time In maken deze jongeren het mbo niet af en kunnen zij geen startkwalificatie halen. Time In is immers een 'laatste kans' project. Met Time In blijft een groot deel van de jongeren minimaal een jaar langer op school. Een deel van de jongeren maakt de studie vervolgens af, een deel valt alsnog uit, en een deel zal na een jaar doorstromen naar werk. Indien de opleiding afgemaakt wordt, zijn er maatschappelijke baten die samenhangen met het behalen van een startkwalificatie:

1. Hogere inkomsten gedurende de rest van de levensloop.
2. Bespaarde kosten als gevolg van minder werkloosheid.
3. Bespaarde kosten bij het RMC (Regionaal Meld- en Coördinatiepunt).

Er zijn ook maatschappelijke baten die niet zo zeer samenhangen met het behalen van een startkwalificatie, maar veel meer met de vaardigheden die de jongeren aanleren tijdens hun deelname in Time In. Omdat deze vaardigheden niet afhangen van het al dan niet behalen van een diploma zullen deze baten dus voor alle jongeren kunnen optreden die Time In succesvol afronden (dit is (a) de groep die alsnog het diploma (startkwalificatie) behaalt of (b) die een baan krijgt na afloop van Time In).

De maatschappelijke baten die niet samenhangen met het behalen van de startkwalificatie zijn:

1. Minder kans dat jongeren in de criminaliteit belanden:
 - Minder schade veroorzaakt aan derden, dus lagere slachtofferkosten.
 - Minder kosten voor justitiële afhandeling, zowel gerelateerd aan taakstraffen als aan zwaardere strafzaken, zoals gevangenisstraffen.
2. Kleinere kans op werkloosheid en dus minder kosten gerelateerd aan werkloosheid (administratie, re-integratie, productiviteitsverlies¹¹).
3. Kleinere kans op wisselingen van banen omdat het werkgedrag van de groep niet aansluit op de eisen van de werkgever. Een belangrijk onderdeel van Time In bestaat uit het aanleren van basisvaardigheden die noodzakelijk zijn voor het kunnen behouden van een baan, zoals op tijd komen. De verwachting is dat deze vaardigheden, ondanks het wel of niet behalen van het diploma, gedurende de levensloop tot minder werkloosheid leiden.

Er bestaat een significante relatie tussen werkloosheid en startkwalificatie: die jongeren die een startkwalificatie halen hebben een veel kleinere kans op werkloosheid. Het is echter ook zo dat de in Time In aangeleerde vaardigheden op zichzelf al zorgen voor een veel kleinere kans op structurele werkloosheid.

¹¹ Deze posten worden nader toegelicht in hoofdstuk 5.

Berenschot

Om dubbeltelling te voorkomen is besloten de kans op werkloosheid af te laten hangen van het succesvol afronden van Time In en niet van het behalen van een startkwalificatie. We nemen dus aan dat de baten van minder werkloosheid zich voordoen bij alle leerlingen die Time In succesvol hebben doorlopen. Of succes zich vertaalt in een baan of een diploma, maakt in dit geval dus niet uit.

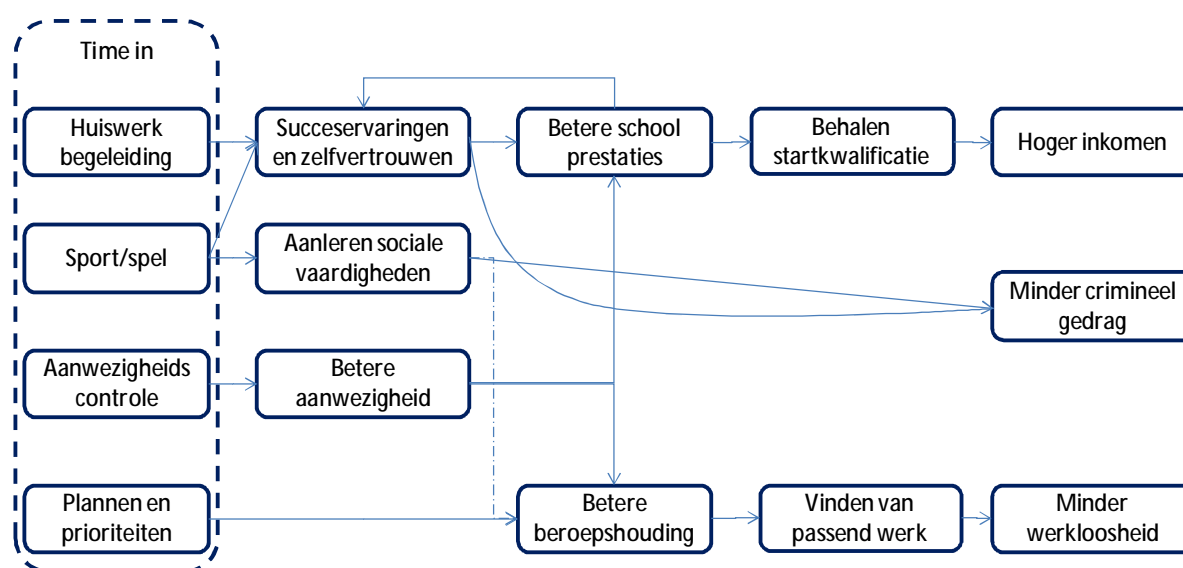
Zware doelgroep

De gemonetariseerde baten voor de zware doelgroep betreffen grotendeels dezelfde categorieën als voor de lichte groep. Het enige grote verschil is dat we voor de zware doelgroep aannemen dat het behalen van de startkwalificatie niet tot de mogelijkheden behoort. Deze jongeren bezitten ten eerste niet de cognitieve capaciteiten om het mbo 2 te kunnen afmaken. Bovendien is bij deze jongeren sprake van complexe, vaak psychiatrische, problematiek, die het behalen van het diploma ernstig belemmert. Volgens de begeleiders van Time In is het maximaal haalbare voor deze groep jongeren het aanleren van vaardigheden en hen toe leiden naar een baan, zodat ze toch enigszins gewapend aan hun maatschappelijke carrière kunnen beginnen.

We gaan ervan uit, dat de succesvolle uitstromers uit Time In allemaal in zekere mate sociale en beroepsvaardigheden hebben aangeleerd, waardoor ook zij de baten ondervinden die samenhangen met minder werkloosheid en criminaliteit. Voor deze groep gelden de baten die samenhangen met het behalen van een startkwalificatie (hoger inkomen en bespaarde kosten RMC) niet.

Daarnaast verschil de kans op succes in de maatschappij tussen de groepen (zie hoofdstuk 5 voor meer details per batenpost).

In onderstaande figuur geven we een samenvatting van de interventie Time In naar de uiteindelijke economische effecten.

4.2 De niet-gemonetariseerde kosten en baten

Naast de in 3.1 en 3.2 besproken kosten en baten, zijn er andere effecten te verwachten van het project. Deze maatschappelijke kosten en baten laten zich moeilijk vertalen in geld, maar zijn wel relevant in de analyse van het project.

De belangrijkste niet-gemonetariseerde baten zijn:

1. Jongeren gedragen zich door de door hen geleerde vaardigheden verstandiger en leren de lange termijn consequenties van hun acties in te zien¹². Dit komt omdat er in het programma specifieke aandacht wordt besteed aan bijvoorbeeld plannen en prioriteiten stellen. Zo leren jongeren dat ze wellicht op korte termijn voorkeur hebben om thuis te computeren in plaats van naar school te gaan, maar dat het in hun eigen lange termijn belang is om dan toch naar school te gaan. Voor de jongeren met een psychiatrische problematiek en beperkte cognitieve capaciteiten zal deze vooruitgang zich minder pregnant tonen dan voor de andere groepen.
2. De jongeren zijn sociaal vaardiger en staan realistischer in het arbeidsproces.
3. Jongeren krijgen door de succeservaringen die ze mee krijgen middels sport en spel, meer zelfvertrouwen. Ze leren dat ze toch iets kunnen.
4. Time In dient als een natuurlijk leermiddel voor docenten voor de begeleiding van leerlingen met complexe problematiek.
5. De baten van minder werkloosheid onder de zware doelgroep hebben we niet gemonetariseerd. Zie hoofdstuk 5 voor een toelichting. Deze baten nemen we dus mee als niet-gemonetariseerde baat.

¹² Een mooi voorbeeld van deze gedragsverandering is naar voren gekomen tijdens de interviews die zijn afgenomen met een groep leerlingen. Een leerling vertelde dat hij heeft besloten om op school te blijven, terwijl zijn plan in eerste instantie was om in de zaak van zijn neef te gaan werken. De leerling vertelde dat hij het toch verstandig vond om zijn diploma te behalen, omdat hij zonder diploma bij faillissement van de zaak van zijn neef moeilijker aan het werk zou kunnen komen.

5. Het rekenmodel voor de MKBA Time In

Om de kosten-batenberekening uit te kunnen voeren is er een rekenmodel opgesteld. Hierin worden alle aannames over kosten en effecten ingevoerd, en het model berekent dan de baten en de rentabiliteit van het project. Om inzicht te krijgen in de effecten van gewijzigde aannames voor Time In, is er een zogenaamde cockpit gemaakt (zie bijlage). Dit is een sheet in het rekenmodel waarin de belangrijkste aannames kunnen worden veranderd, zodat meteen inzichtelijk wordt welke gevolgen dat heeft voor de kosten en de baten van het project.

5.1 Nulscenario en interventie

Zoals eerder gezegd is een MKBA een soort vergelijking van een filmpje over de tijd zonder Time In, en een filmpje over de tijd met Time In. Het filmpje zonder Time In is het '*nulscenario*'. Het nulscenario is het 'beste alternatief' voor het project. Dit betekent dus niet dat we voor het nulscenario uitgaan van 'niets doen'. Het nulscenario gaat daarentegen uit van de bestaande situatie in Groningen zonder Time In, maar met diverse andere projecten die in Groningen bestaan om jongeren op te vangen en te begeleiden richting het beroepsonderwijs, waarbij die bestaande projecten en het huidige beleid zich in de loop van de tijd ook zullen ontwikkelen.

We gebruiken het nulscenario om de vergelijking te maken met het scenario mét Time In. De baten in het model bestaan bijna allemaal uit bespaarde kosten: kosten die wel worden gemaakt in het nulscenario (zonder interventie), en die niet meer worden gemaakt in het scenario met Time In (dus met interventie). De aannames over de wereld met en zonder Time In, waarop wij onze MKBA baseren, worden onderbouwd en toegelicht in dit hoofdstuk.

5.1.1 Definitie van succes

De doelstelling van Time In is in eerste instantie het opvangen van jongeren die uit het onderwijs-systeem dreigen te vallen en het laten behalen van een diploma op mbo 2-niveau. Hoewel het dus wenselijk is dat jongeren door Time In een startkwalificatie behalen, is 'succes' breder gedefinieerd dan het behalen van een diploma. Soms is het een jongere laten behalen van een diploma niet haalbaar, waardoor het toe leiden naar werk het maximaal haalbare is. Binnen Time In is succes dan ook gedefinieerd als het laten behalen van een diploma of het succesvol toe leiden naar een baan.

De baten van Time In hangen in het model niet alleen samen met het behalen van een startkwalificatie. Time In leert de jongeren sociale vaardigheden en een beroepshouding aan, waardoor de baten (zoals minder criminaliteit, minder werkloosheid) in principe niet afhankelijk zijn van het behalen van een diploma. We nemen aan, dat deze baten zich voor doen bij succesvolle uitstroom uit Time In, dat wil zeggen: succesvolle uitstroom naar baan of diploma.

Alleen hoger inkomen, en een afname in kosten voor de RMC functie, hangen in het model samen met het behalen van een startkwalificatie.

Berenschot

Op basis van inschattingen van begeleiders en informatie uit evaluaties uit voorgaande jaren, kunnen we zeggen dat van de *totale* groep:

- circa 25% van de leerlingen aan het project beginnen met een positieve verwachting van het behalen van een startkwalificatie, al dan niet op een andere opleiding. Dit is de lichte doelgroep.
- circa 75% van de leerlingen zullen naar verwachting door beperkingen - zowel cognitief als op het gebied van gedrag - hun startkwalificatie niet behalen, waardoor het toeleiden naar werk het maximaal haalbare is. Dit is de zware doelgroep.

Wanneer we per doelgroep het succespercentage bekijken, is de inschatting van de begeleiders dat van de lichte doelgroep:

- circa 70% de startkwalificatie daadwerkelijk behaalt
- circa 15% uitstroomt naar een baan
- circa 15% alsnog uitvalt.

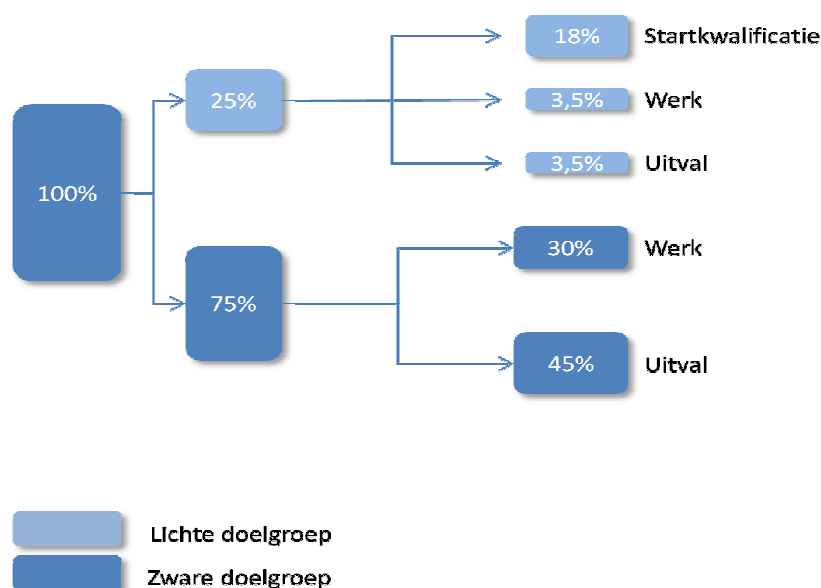
Het succespercentage van de lichte doelgroep ligt volgens inschattingen van begeleiders dus op 85%.

Voor de zware doelgroep is het beeld als volgt:

- Circa 40% van de leerlingen stroomt succesvol uit naar een baan.
- Voor de overige 60% is de problematiek zodanig zwaar, dat Time In hier geen invloed op heeft. Deze jongeren vallen alsnog uit. Men is ze vervolgens alsnog 'kwijt'.

Het succespercentage ligt volgens de inschattingen voor de zware doelgroep dus op 40%.

Onderstaand figuur geeft dit verloop van de studenten schematisch weer. De percentages zijn gebaseerd op totalen.

Op basis van de gehanteerde definitie van succes stroomt van de hele groep dus per jaar circa 51% van de leerlingen succesvol uit. Het merendeel van de leerlingen die alsnog uitvalt, behoort tot de zware doelgroep. De oorzaak daarvan is dat van het merendeel van deze groep (60%) de problematiek simpelweg te zwaar is om door middel van Time In te ondervangen.

5.1.2 Kans op behalen startkwalificatie

Aangezien Time In nog maar relatief kort loopt, zijn we voor het percentage leerlingen dat als gevolg van Time In een startkwalificatie behaalt afhankelijk van inschattingen van begeleiders. Echter, aangezien de lichte doelgroep die aangemeld wordt voor het tweede leerjaar mbo 2, bestaat uit leerlingen die vergelijkbaar zijn met de gemiddelde mbo 2-leerling, kunnen we ons in dit geval baseren op algemene cijfers van het CBS over voortijdig schoolverlaten. Gemiddeld slaagt 68,2% van de leerlingen die aangemeld wordt op het mbo 2. Derhalve stellen we het percentage startkwalificaties onder de leerlingen die succesvol aan het tweede leerjaar beginnen op 70%. Het in het model gehanteerde succespercentage voor de lichte doelgroep komt daarmee op [85%]: [70%] van de lichte doelgroep behaalt het diploma, en [15%] van de lichte doelgroep stroomt uit naar werk.

5.1.3 Beter benutten levensloop

Eén van de grootste baten van het behalen van een startkwalificatie is dat de jongere later op de arbeidsmarkt een hoger loon zal kunnen verdienen dan wanneer hij niet over een startkwalificatie beschikt. Deze baten uit hogere inkomsten zijn aanzienlijk omdat ze gerealiseerd worden gedurende het gehele werkzame leven.

Op basis van empirisch materiaal uit verschillende landen blijkt dat de baten van een jaar extra onderwijs zijn uit te drukken in 6 tot 10% hoger loon¹³. In ons model hebben we gerekend met 7%. Dit percentage is gebaseerd op het extra inkomen per jaar extra onderwijs voor een gemiddelde populatie, dus niet een populatie die bestaat uit risicjongeren alleen.¹⁴

¹³ Bijvoorbeeld:

- Card, D., 1999, The Causal Effect of Schooling on Earnings, in O. Ashenfelter en D. Card, red., Handbook of Labor Economics, Elsevier, Amsterdam.
- Krueger, A.B., en M. Lindahl, 2001, Education for growth: why and for whom?, Journal of Economic Literature, vol. 29, nr. 4, pag. 1101–1136.
- Oreopoulos, P., 2003, Do dropouts drop out too soon? International evidence from changes in school leaving laws, NBER Working Paper 10155.

¹⁴ Onderzoek laat zien dat een jaar extra scholing voor risicjongeren minder extra inkomen oplevert. Wij zijn echter van mening dat het extra-inkomen dat een diplomabehaler uit de risicogroep zal verwerven ten opzichte van het inkomen als uitvaller gelijk is aan het algemeen gemiddelde extra-inkomen uit de totale populatie, te weten 7%. De stelling dat dit percentage lager zou moeten zijn omdat dit uit onderzoek zou blijken overtuigt ons niet. De risicodragers die zijn handicaps heeft overwonnen lijkt ons juist een gunstig voorbeeld en geen ongunstig.

Extra baten, die samengaan met het verdienen van een hoger loon, zijn betere secundaire arbeidsvoorwaarden. Onderzoek toont aan dat betere secundaire arbeidsvoorwaarden kunnen worden gewaardeerd op 10% van het loon¹⁵.

De baten van een hoger loon rekenen we alleen toe aan de leerlingen die een startkwalificatie behalen. Voor de leerlingen die geen diploma behalen maar evenwel een jaar extra onderwijs hebben genoten dankzij Time In, gaan we ervan uit dat dit niet van blijvende invloed zal zijn op het inkomen gedurende de levensloop. De leerlingen die binnen Time In een startkwalificatie behalen, behoren allemaal tot de lichte doelgroep; daarom nemen we aan dat de 7% loonstijging per jaar extra onderwijs representatief is voor deze doelgroep, die na het succesvol doorlopen van Time In wat loopbaanperspectieven het meest lijkt op de gemiddelde gediplomeerde.

5.1.4 Vermeden kosten RMC-functie

Jongeren die voor hun 23ste uit het onderwijssysteem uitstromen zonder startkwalificatie worden opgenomen in de gemeentelijke leerlingadministratie in het kader van leerplicht en RMC (Regionaal Meld- en Coördinatiepunt). De kosten van de RMC's in Nederland betreffen 40 miljoen euro per jaar. Gedeeld door het aantal jongeren zonder startkwalificatie per jaar betreft dit circa €760 per uitvaller. We nemen aan dat het behalen van een startkwalificatie minder werk oplevert voor het RMC zodat per saldo eenmalig €760 bespaard wordt per jongere die een startkwalificatie behaalt.

5.1.5 Vermeden kosten criminaliteit

Een deel van de jongeren in Time In zal in aanraking komen met de justitiële keten. De kans dat dit gebeurt zou met Time In kleiner moeten worden dan zonder Time In. Het project bespaart hierdoor de maatschappij kosten die anders wel gemaakt zouden zijn. In het model wordt rekening gehouden met kosten voor vervolging, behandeling van de zaak, sanctietoepassing, nazorg/reclassering en slachtofferkosten. In het model maken wij onderscheid naar lichte criminaliteit (die leidt tot taakstraffen) en zware criminaliteit (die leidt tot vrijheidsstraffen).

Zware criminaliteit

De mate waarin de deelnemers zonder Time In zwaar crimineel gedrag zouden vertonen, verschilt per doelgroep. De begeleiders van Time In geven aan, dat de leerlingen binnen de zware doelgroep op dit moment vrijwel allemaal in zekere mate licht crimineel gedrag vertonen, maar dat van zwaar crimineel gedrag (nog) geen sprake is, mede vanwege de relatief jonge leeftijd van de deelnemers. De verwachting is dat een gedeelte van deze jongeren zonder Time In zeker zou zijn afgegleden naar zwaar crimineel gedrag. Deze jongeren kennen complexe en vaak psychiatrische problematiek en hebben in tegenstelling tot de lichte doelgroep niet de cognitieve capaciteiten om weloverwogen keuzes in hun leven te maken.

¹⁵ Bijvoorbeeld:

- Haveman en Wolfe (1984) Schooling and Economic Well-Being: The Role of Nonmarket Effects, The Journal of Human Resources, Vol 19, No 3, p. 377 – 407.
- Cohen, M.A., 1998, The monetary value of saving a high-risk youth, Journal of Quantitative Criminology, vol. 14, nr. 1, pag. 5-33.

Deze groep overziet vaak niet de consequenties van hun acties. Volgens de begeleiders is de kans dat deze groep later zwaar crimineel gedrag zal vertonen, groter dan die van de gemiddelde uitvaller. De kans wordt geschat op 30-40% zonder deelname aan Time In. Met deelname aan Time In is de verwachting dat 15% alsnog vervalt in zwaar crimineel gedrag.

Voor de lichte doelgroep ligt dit anders. Deze jongeren vertonen op het moment van de interventie (nog) geen vormen van licht crimineel gedrag, wat het lastiger maakt om voorspellingen te doen over later zwaar crimineel gedrag van de leerlingen. Om toch een inschatting te kunnen maken van de mate waarin de jongeren zonder Time In waren afgegleden naar zwaar crimineel gedrag, baseren we ons op cijfers van het CBS.¹⁶ Uit gegevens over 'voortijdig schoolverlaters verdacht van een misdrijf' blijkt dat in 2005 en 2006 gemiddeld 17,5% van de voortijdig schoolverlaters in de leeftijd van 18-23 geregistreerd is met een proces-verbaal in het Herkenningdienst Systeem (HKS) van de politie, tegenover 7,4% van de totale vo- en mbo-studenten. Wij nemen aan dat de *lichte* doelgroep in Time In in principe vergelijkbaar is met voortijdig schoolverlaters, maar dat diegenen die Time In succesvol afronden qua crimineel gedrag niet meer afwijken van reguliere studenten. Zonder Time In waren deze leerlingen allemaal vsv'er geworden, zodat we kunnen stellen dat het percentage van 17,5% gemiddeld geldt voor de leerlingen binnen de lichte doelgroep in Time In. Dit geldt ongeacht of zij vervolgens een startkwalificatie halen, aangezien eerder is beargumenteerd dat de baten ten aanzien van criminaliteit direct samenhangen met aangeleerde vaardigheden en niet per sé met het behalen van een startkwalificatie. Onder deze aanname is het effect van het succesvol afronden van Time In een circa 10% afname in zware criminaliteit.¹⁷

De maatschappelijke kosten van zware criminaliteit bestaan uit kosten voor vrijheidsstraffen en slachtofferkosten. De kosten voor vrijheidsstraffen bestaat uit de kosten voor een jeugdinstelling (€ 300 per dag, bij een gemiddeld verblijf van 80 dagen) en kosten voor reclassering (circa € 38 mln. euro voor ongeveer 4600 vrijheidsstraffen per jaar). Deze kosten bedragen tezamen circa € 32.000 per geval. Voor slachtofferkosten blijkt uit onderzoek van Cohen (1998)¹⁸ dat dit 3 keer zo hoog kan zijn als de directe justitiële kosten. Echter slechts de helft van de zware criminaliteit heeft slachtofferkosten tot gevolg. De totale kosten van zware criminaliteit inclusief slachtofferkosten komen hiermee op circa € 81.000 per vrijheidsstraf per jaar. In het rekenmodel hebben we tevens gewerkt met de veronderstelling dat 50% van de gedetineerden binnen zes jaar weer recidiveert.

Lichte criminaliteit

Voor het bepalen van de vermindering van lichte criminaliteit baseren wij ons voor de lichte en zware doelgroep op inschattingen van begeleiders van Time In. Zij schatten in welk deel zonder Time In in aanraking zou zijn gekomen met lichte criminaliteit, en daarna schatten zij in welk deel na succesvolle uitstroom uit Time In alsnog met lichte criminaliteit in aanraking zal komen. Het verschil tussen beide inschattingen leidt tot baten die zijn terug te voeren op Time In.

¹⁶ www.statline.cbs.nl.

¹⁷ Als gekeken wordt naar studenten en voortijdig schoolverlaters van alle leeftijden zijn deze percentages 14,5 en 4,2%, hetgeen nauwelijks tot andere resultaten leidt.

¹⁸ Cohen, M.A., 1998, The monetary value of saving a high-risk youth, Journal of Quantitative Criminology, vol. 14, nr. 1, pag. 5-33.

De begeleiders schatten in, dat zonder Time In vrijwel alle jongeren uit de zware doelgroep licht crimineel was gebleven. Zij schatten in, dat het voor 40% van de leerlingen lukt om hen de vaardigheden aan te leren die nodig zijn om in de toekomst uit de lichte criminaliteit te blijven. We gaan daarom uit dat na het succesvol doorlopen van Time In, 60% in plaats van 100% van de leerlingen licht crimineel gedrag vertoont.

Voor de lichte doelgroep ligt dit iets anders. Deze jongeren zijn (nog) niet licht crimineel, maar de verwachting van de begeleiders is dat circa 30% van de leerlingen zonder Time In alsnog licht crimineel gedrag zou vertonen. Na het succesvol afronden van Time In, is de verwachting dat 10% van de leerlingen alsnog licht crimineel gedrag blijft vertonen.

De maatschappelijke kosten van lichte criminaliteit bestaan uit kosten van taakstraffen. Het betreft kosten voor bureau HALT, € 535 per HALT-afdoening, kosten van taakstraffen via het OM, € 800 per taakstraf, en de alle kosten die gemaakt worden voor een zaak die de justitiële keten doorloopt ('handling'), geschat op € 2500 per zaak.

5.1.6 Vermeden kosten werkloosheid

Werkloosheid zorgt voor kosten voor re-integratie en administratieve kosten voor het verstrekken van een uitkering. Deze kosten bedragen circa € 780 per werkloze voor het CWI en € 13.000 voor re-integratietrajecten per werkloze.

Hier bovenop komen de kosten die samenhangen met het niet productief zijn als gevolg van werkloosheid. Wanneer iemand werkt in plaats van een uitkering ontvangt, nemen de baten voor de maatschappij toe met de hoogte van het loon (dit weerspiegelt de toegevoegde waarde die het individu levert aan de economie). Wij gaan uit van een gemiddeld loon van jongeren zonder startkwalificatie van € 13.500.¹⁹ Het individu verliest wel zijn vrije tijd, hetgeen ook een waarde kan vertegenwoordigen. Wij gaan ervan uit dat de individuen in onze doelgroep niet vrijwillig werkloos zijn: zij willen wel werken maar missen de sociale vaardigheden. Aan de vrije tijd van het individu wordt daarom geen economische waarde toegekend.

Op basis van gegevens van het CBS (cijfers van 2005) blijkt dat van de voortijdig schoolverlaters in de leeftijdscategorie tussen 18 en 23, circa 10% een uitkering krijgt en circa 29% zowel zonder uitkering als zonder baan zit. Wij nemen aan dat deze cijfers ook zouden gelden voor de jongeren in de lichte doelgroep, indien ze niet in Time In terecht zouden zijn gekomen.

Na afloop van Time In nemen we aan dat de jongeren dankzij de in Time In aangeleerde vaardigheden beter in staat zijn hun baan te behouden. De werkloosheid zou daarom in principe moeten zakken tot het gemiddelde werkloosheidspercentage voor jongeren met vergelijkbare leeftijd en arbeidsmarktpositie. Van de jongeren die het onderwijs met een startkwalificatie verlieten in de leeftijdsgroep 18-23 (in 2005), ontving 4,0% een uitkering en zat 15% zonder baan of uitkering. Hoewel deze jongeren door hun startkwalificatie waarschijnlijk een iets betere arbeidsmarktpositie hebben dan degenen die na Time In naar een baan worden geleid, is deze groep het meest vergelijkbaar met de succesvolle uitstromers uit de lichte doelgroep van Time In.

¹⁹ Bron: een loon van een 18-jarige zonder startkwalificatie van circa € 13.500 (bron CBS loonstructuuronderzoek).

Voor de lichte doelgroep kunnen we met enige voorzichtigheid concluderen dat de hoeveelheid jongeren met uitkering door het succesvol doorlopen van Time In terug zal lopen van 10% naar 4,0%, aangezien deze groep na het succesvol doorlopen van Time In wat arbeidsmarktpositie betreft vergelijkbaar is met de gemiddelde jongere binnen die leeftijdscategorie. Het percentage jongeren zonder werk of uitkering zal teruglopen van 29% tot 15%.

Voor de zware doelgroep geldt dat zij door de complexiteit van hun problematiek moeilijker in staat zullen zijn hun baan te behouden dan de jongeren binnen de lichte doelgroep. Ook als de jongeren Time In succesvol doorlopen, blijven deze problemen op de achtergrond mee spelen. De begeleiders van Time In konden echter op basis van voorgaande ervaringen onmogelijk uitspraken doen over de toekomstige carrièreperspectieven van de zware doelgroep. Hoewel de succesvolle deelnemers uit de zware doelgroep op het moment van uitstroom allemaal een baan hebben, durven zij geen inschatting te geven van toekomstige kans op werkloosheid. Het programma loopt daarvoor nog te kort en de begeleiders vinden het te lastig om de vertaalslag van de aangeleerde vaardigheden naar lange termijn effecten op werkloosheid zo concreet te maken. Aangezien er tevens geen openbare, betrouwbare gegevens beschikbaar zijn over de carrièreperspectieven van een vergelijkbare doelgroep, hebben we kwantificering van deze baten voor de zware doelgroep achterwege gelaten. Dit wil niet zeggen dat we geen effect veronderstellen; echter, zonder betrouwbare inschatting van de begeleiders is kwantificering niet wenselijk. Het effect van Time In op werkloosheid nemen we voor de zware doelgroep mee als niet te monetariseren baat.

5.1.7 Disconteringsvoet

Een project levert een verhouding tussen kosten en baten op, die we omrekenen naar een netto contante waarde in het jaar 2009. De kosten en baten van een project zijn temporeel (in de tijd) gespreid. De netto contante waarde laat zien wat de waarde van alle kosten en baten binnen de temporele reikwijdte van het project op het moment van aanvang van de interventie bedraagt. Dat betekent dat bijvoorbeeld de baat van een hoger inkomen in 2040 zo wordt omgerekend dat duidelijk is wat de waarde ervan in 2009 is. Dit is belangrijk, omdat er nu weliswaar kosten worden gemaakt, maar op de langere termijn ook baten worden gerealiseerd. Een vertaalslag is nodig om de baten die lange tijd na deelname aan Time In aan de orde zijn vergelijkbaar te maken met de kosten die nu gemaakt worden.

Door de resultaten uit te drukken in een netto contante waarde, maken we inzichtelijk wat het totale netto resultaat van het project is. Hiertoe zijn de disconteringsvoet (7%) en de inflatie (2%) belangrijke aannames die in het model worden gebruikt.

6. Optimalisatie

Gedurende de uitvoering van deze MKBA hebben wij reeds enkele mogelijkheden gezien voor optimalisatie van het project. Deze komen in dit hoofdstuk aan de orde.

Mogelijkheden van schaaluitbreiding

Gezien het succes van het programma zou er binnen het Alfa College kunnen worden gekozen voor schaaluitbreiding van het programma. Hierbij geldt wel dat Time In momenteel wordt toegepast bij leerlingen die sport leuk vinden, aangezien deze leerlingen allemaal hebben gekozen voor de opleiding Sport en Bewegen.

Inzet van deskundige begeleiding

Bij het programma Time In zijn 2 begeleiders betrokken. Het profiel van deze begeleiders geldt mogelijk als een randvoorwaarde voor het behaalde succes. De twee begeleiders zijn enerzijds een orthopedagoog en anderzijds een sportdocent. Beiden hebben een specifieke opleiding gevolgd voor het aanleren van vaardigheden door middel van sport, namelijk de cursus Rots en Water. Onderzoek toont aan dat het bewust sturen op het aanleren van bepaalde vaardigheden bij sport een voorwaarde is voor het behalen van de effecten.

Preventief in plaats van curatief

Naar aanleiding van de bemoedigende resultaten van het eerste jaar heeft Time In er in het tweede jaar voor gekozen om al bij aanvang van het leerjaar een risico inschatting te maken van iedere leerling die zich aanmeldt voor de opleiding. In eerste instantie is dit een proef geweest, dus wel een categorisering maar niet automatisch deelnemen aan het programma, zodat er kon worden getest of de risico-inschatting ook daadwerkelijk in staat was om onderscheid te maken tussen leerlingen die later dat jaar veel gingen spijbelen. Dit risicoprofiel wordt bepaald aan de hand van gegevens van de leerling, zoals het hebben van een vmbo-diploma, reeds betrokken hulpverleningsinstanties, en de informatie van de mentor van de vorige opleiding. De inschatting blijkt redelijk goed te werken, en op basis van dit resultaat is voor het volgende jaar de doelstelling om een aantal risicovolle jongeren al bij de start van de opleiding te laten deelnemen aan Time In.

Aparte opleiding voor niveau 1-leerlingen

Momenteel wordt er bij de opleiding Sport en Bewegen alleen niveau 2, 3 en 4 aangeboden. Als gevolg van de drempelloze toegang leidt dit tot hoge uitvalspercentages bij niveau 2, mede als gevolg van onvoldoende cognitieve vaardigheden bij leerlingen. Daarom wordt overwogen om een aparte niveau 1-opleiding te starten bij Sport en Bewegen. Dit zorgt voor ontlasting van niveau 2 en ook van het project Time In, omdat er in de opleiding beter wordt aangesloten bij de capaciteiten van leerlingen.

Berenschot

De samenstelling van de groep

Vanwege het succes van Time In dreigt de doelgroep steeds zwaarder te (ge)worden. Zo zijn er naar aanleiding van de resultaten van het eerste jaar ook 3 leerlingen aangemeld vanuit de jeugdgevangenis in Groningen. Dit terwijl de gevoeligheidsanalyse (zie volgende hoofdstuk) laat zien dat een toenemend percentage van de zware doelgroep tot lagere rendementen leidt. Hierbij moet worden opgemerkt dat met name bij de zware doelgroep niet alle baten te kwantificeren zijn.

Daarnaast zijn er bepaalde indicaties waarvoor uiteindelijk Time In niet de beste interventie blijkt te zijn. In het eerste jaar waren er een aantal leerlingen die ook met psychische problemen kampten, en daar biedt Time In niet de juiste begeleiding voor. In de toekomst zal er dan ook eerder voor worden gekozen om deze jongeren door te verwijzen naar een ander type hulpverlening.

7. Conclusies en aanbevelingen

Uit het model blijkt het project Time In een rendement van 10 - 15% op te leveren. In absolute termen is het saldo van baten en lasten [€ 11.000 - € 13.000] per deelnemer (Netto Contante Waarde prijspeil 2008). Dit rendement is vrij hoog, en impliceert dat de kosten die met het project gemoeid zijn (salarissen, instellingskosten en maatschappelijke kosten) op de lange termijn gecompenseerd worden door de baten. Dit rendement van 10-15% is een rendement in termen van geld, en niet in termen van een reductie in het aantal vsv'ers. In termen van vsv-reductie kunnen we stellen dat ongeveer 18-20% van de leerlingen die aan Time In beginnen, uiteindelijk de startkwalificatie behalen. In termen van aantal vsv'ers is het rendement dus 18-20%. Deze leerlingen bestaan allemaal uit leerlingen uit de lichte doelgroep.

De baten bestaan er uit dat het gedeelte van de jongeren – de lichte doelgroep - gedurende de rest van hun leven een hoger inkomen geniet, doordat zij een startkwalificatie behalen. Ook zijn deze jongeren later minder crimineel en minder werkloos. De jongeren die geen diploma halen – de zware doelgroep- zullen voornamelijk minder crimineel zijn. Daarnaast is de verwachting dat deze jongeren ook minder vaak werkloos zullen zijn. Dit effect hebben we echter, zoals besproken, niet gekwantificeerd.

De uitkomsten dienen gezien te worden in hun context, zoals besproken in 6.1. Daarnaast wordt in 6.2 onderzocht hoe gevoelig de uitkomsten zijn voor veranderende aannames.

7.1 De uitkomst in context

De MKBA levert een beoordeling van het project vanuit economisch perspectief. Dit is slechts één invalshoek onder vele mogelijke invalshoeken (denk aan de politieke of sociale invalshoek). Bij een politieke overweging kan bijvoorbeeld de timing van de baten meespelen. Dit kan het geval zijn als er een ander project is dat eenzelfde rendement behaalt, maar waarbij *sneller* (bijvoorbeeld binnen een bepaalde regeerperiode) resultaten worden behaald. Een MKBA kijkt immers naar een bepaald tijdsvak en berekent het rendement over dat gehele tijdsvak. Het resultaat wordt niet uitgedrukt in de kosten en baten per regeerperiode.

Daarnaast zijn in het model zoveel mogelijk effecten van de aanpak gemonetariseerd, maar zijn er ook niet-gemonetariseerde effecten. Deze effecten zijn besproken in paragraaf 4.3 en zouden zodanig van belang kunnen zijn, dat de cijfermatige uitkomst er veel minder toe doet. Het is daarnaast mogelijk dat er nog andere effecten zijn, die nu nog niet zichtbaar zijn, maar die op termijn tot nog weer andere kosten of baten kunnen leiden.

De uitspraak 'niet alles is in geld uit te drukken' is dus ook bij een MKBA altijd van toepassing. Een MKBA is bij uitstek geschikt om de discussie te voeden over het nut van een bepaald project, waarbij de cijfermatige uitkomst van de MKBA in het grotere geheel dient te worden geplaatst.

7.2 Gevoeligheidsanalyses

Om de resultaten van de MKBA te kunnen beoordelen en om de gevoeligheid van het resultaat voor de veronderstellingen te bepalen, zijn er gevoeligheidsanalyses uitgevoerd.

De gevoeligste parameters

We hebben onderzocht welke parameters in het model het meest bepalend zijn voor de uitkomsten. Hiertoe zijn alle effecten steeds afzonderlijk van elkaar met 1 procentpunt verminderd en is gekeken wat dit doet met het totale projectrendement.

Zonder enige twijfel is de gevoeligste parameter 'zware criminaliteit'. Een verandering van 1 procentpunt in de effectinschatting voor zware criminaliteit voor de zware doelgroep heeft ongeveer [0,3] procentpunt verandering van het totale rendement van het project tot gevolg. Een verklaring hiervoor ligt in het feit dat de kosten van zware criminaliteit zeer hoog zijn. Als men er in Time In in slaagt om te voorkomen dat 1 jongere afglijdt van licht crimineel naar zwaar crimineel gedrag, dan zijn de baten daarvan al circa 40 keer hoger dan de (directe) kosten van een jaar Time In voor een jongere.

Daarnaast is het verminderen van werkloosheid onder de lichte doelgroep een licht gevoelige parameter. Een effectafname van 1 procentpunt van werkloosheid heeft ongeveer 0,1 procentpunt afname van het rendement van het totale project tot gevolg.

Wij hebben de gevoeligste variabele in het model, te weten zware criminaliteit, voor de lichte doelgroep kunnen baseren op algemeen toegankelijke statistische gegevens van het CBS. Voor werkloosheid is dit deels, voor de lichte doelgroep, het geval. Hierdoor wordt onze analyse iets minder afhankelijk van de juistheid van de inschattingen van begeleiders van Time In.

Correctie voor inschattingen begeleiders

Het berekende rendement is sterk afhankelijk van de gekozen aannames. Deze zijn zo veel mogelijk gebaseerd op openbare cijfers, maar deels waren we afhankelijk van schattingen van begeleiders. Om te toetsen of de positieve resultaten ook overeind blijven zonder de inschattingen van de begeleiders, hebben we het rendement berekend als we de succespercentages en het effect op crimineel gedrag onder de zware doelgroep, verkleinen. Deze effecten zijn gebaseerd op inschattingen van begeleiders en zijn tevens de gevoeligste parameters.

Aannames succespercentages

Om te bekijken wat de implicaties zijn van een lager succespercentage, hebben we gekeken hoe het rendement veranderd als we de succespercentages voor zowel de lichte met 10 procentpunt doen afnemen. Het blijkt dat ook met deze succespercentages het rendement positief is, namelijk rond [13%], ofwel een netto contante waarde van tussen de [€ 7.000 en € 8.000] per jongere in Time In.

Aannames zware criminaliteit

Om te bekijken wat de implicaties zijn van veranderende aannames ten aanzien van zwaar crimineel gedrag onder de zware doelgroep, hebben we bekeken wat de gevolgen voor het rendement zijn als we een effectiviteit van 1% in plaats van 15% veronderstellen. We zien dat het rendement dan nog steeds ruim positief is, namelijk tussen [9 - 10%].

Verhouding tussen de lichte en de zware doelgroep

Ook de verhouding lichte doelgroep - zware doelgroep heeft invloed op de resultaten. Een toename in het percentage lichte doelgroep heeft een positief effect op het rendement. Dit is deels te verklaren doordat we de baten van minder werkloosheid voor de lichte doelgroep wel hebben gekwantificeerd, maar voor de zware doelgroep niet. Echter, dit resultaat strookt ook met de bevinding dat het programma niet is ingericht om de zware risicojongeren die de opleiding Sport en Bewegen steeds meer aan trekt, goed te helpen. Een toename van 10 procentpunt lichte doelgroep leidt tot een toename in rendement van ruim [3] procentpunt.

Disconteringsvoet

Saldo's van in de tijd gespreide kosten en baten zijn niet rechtstreeks met elkaar te vergelijken. Immers, een euro nu is meer waard dan een euro over 10 jaar. In de vergelijking moeten we rekening houden met de tijds waarde van geld. De economische manier om dit te doen is door alle kasstromen naar een moment in de tijd terug te rekenen, oftewel een netto contante waarde (NCW) te berekenen en hierbij gebruik te maken van een disconteringsvoet (die uiting geeft aan de tijds waarde van geld). De disconteringsvoet is de factor waarmee de kosten en baten worden teruggerekend naar een netto contante waarde op dit moment. Er wordt in het model standaard gerekend met een nominale disconteringsvoet van 4% en een risico-opslag van 3%. Conform de voorschriften in de OEI-leidraad, is een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd op de hoogte van de risico-opslag. In onderstaande tabel zijn de netto contante waarden van het project bij risico-opslagen van 1,5%, 3% en 4,5% naast elkaar gezet.

Risico-opslag	Saldo per deelnemer (netto contante waarde)
1,5%	€ 13.000 - €15.000
3,0%	€ 10.000 - €12.000
4,5%	€ 6.000 - € 7.000

7.3 Toepassingen van de uitkomsten van de MKBA

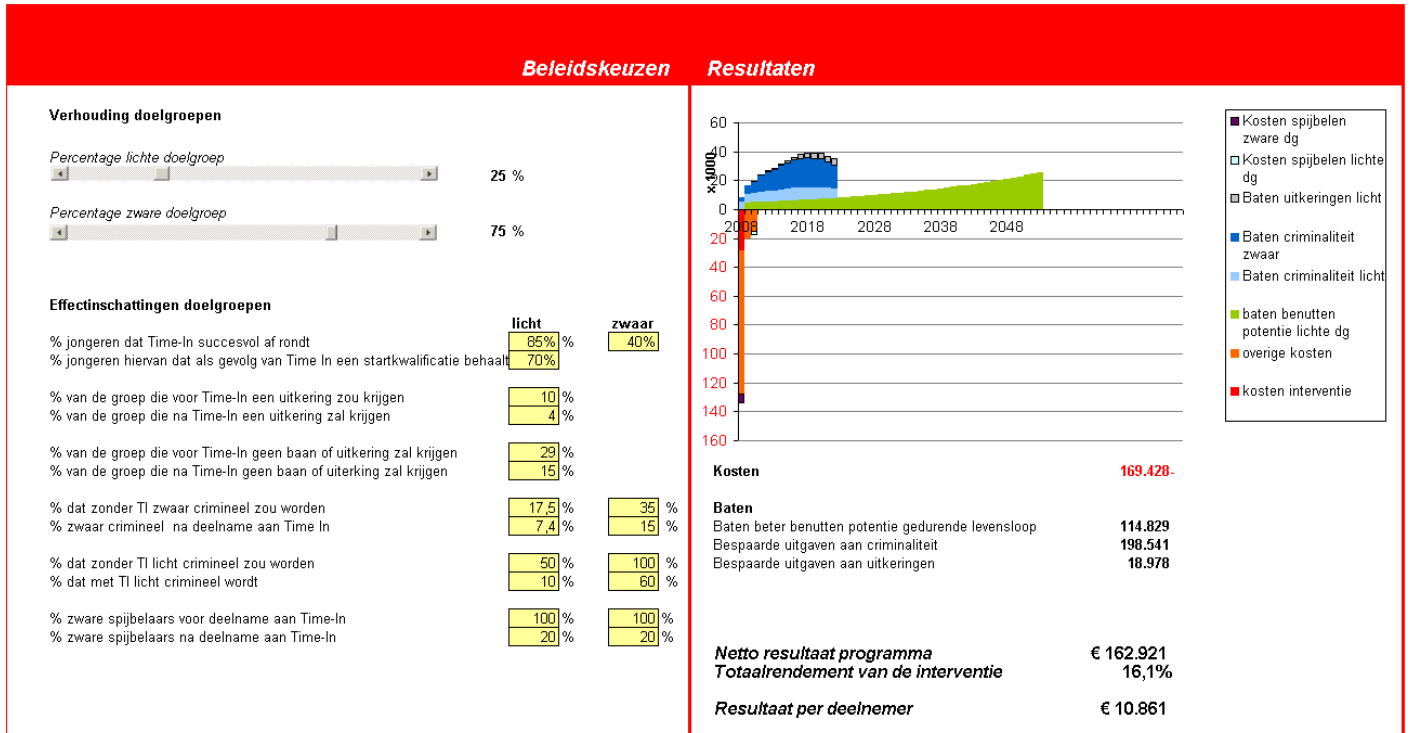
Het project Time In is al enkele jaren aan de gang. Deze MKBA geeft een economische rechtvaardiging aan het project, aangezien de door ons berekende baten gedurende het leven van de jongeren de kosten ruimschoots overtreffen.

Hierbij dient wel in ogenschouw genomen te worden dat de resultaten net zo 'hard' zijn als de cijfers die in het rekenmodel gebruikt worden. Een gedeelte van de meest bepalende inputs kunnen echter worden onderbouwd met openbare statistische gegevens. En ook wanneer we alle projectspecifieke aannames ten aanzien van effectiviteit buiten beschouwing laten, levert het project een positief rendement op. Deze twee aanvullende analyses samen geven het vertrouwen dat de resultaten voldoende robuust zijn om te dienen als input voor de besluitvorming over dit project. Dit neemt echter niet weg dat wij onze berekeningen baseren op diverse aannames over de baten van Time In die kunnen afwijken van de werkelijkheid.

Een ander aandachtspunt is het feit dat we de baten voor minder werkloosheid onder de zware doelgroep niet hebben gemonetariseerd, terwijl we dit voor de lichte doelgroep wel hebben gedaan. De uitkomsten dienen dan ook in dit licht te worden geïnterpreteerd.

De uitkomsten van de MKBA kunnen naast een rechtvaardiging voor het project ook dienen als een manier om gestructureerd na te denken over een betere invulling van het project, om Time In nog effectiever te maken. Als bekend is welke effecten op de lange termijn de meeste maatschappelijke baten opleveren en welke effecten minder belangrijk zijn, kan het project hier gericht op inspelen.

Bijlage: De cockpit van het rekenmodel Time In

Berenschot

Deel B: Maatschappelijke kosten-batenanalyse Sportklassen

1. Inleiding

1.1 Achtergrond van het onderzoek

Het Ministerie van OCW heeft Berenschot en RebelGroup Advisory opdracht gegeven om onderzoek te doen naar de maatschappelijke effecten van sport op voortijdig schoolverlaten. Hiervoor zijn een tweetal casus geselecteerd, waaronder de sportklassen in Breda. Dit rapport bespreekt de resultaten van de effectmeting en de MKBA voor sportklassen en dient in samenhang te worden gelezen met de MKBA Time In en de overkoepelende notitie.

Onderwerp van dit onderzoek is de relatie tussen deelname aan de sportklassen en schooluitval. De sportklassen zijn klassen waar leerlingen voor kunnen kiezen en waarin zij extra uren sport volgen. Vanwege het keuze-element bestaan de sportklassen uit leerlingen die sport leuk vinden.

1.2 Het project Sportklassen

Context interventie

Binnen het Prisma College vormt sport een belangrijk onderdeel van het onderwijsprogramma. Sinds 2001 kunnen de leerlingen ervoor kiezen om deel te nemen aan sportklassen. Tijdens de sportklassen kunnen de leerlingen kennismaken met verschillende sporten. Ongeveer elke vier weken staat een nieuwe sport op het programma. De jongeren kunnen zich aan het begin van het jaar inschrijven en volgen gedurende het jaar een vast programma. Voor deelname betalen zij een eigen bijdrage.

De sportklassen worden op alle vestigingen van het Prisma College gegeven. Op de vestiging Graaf Engelbrecht (mavo, havo en vwo) worden de sportklassen buiten schooltijd (extracurriculair) gegeven. In de eerste, tweede en derde klas krijgen de jongeren drie uur extra sport per week. In 3 havo en 3 atheneum krijgen de leerlingen 2 uur extra sport. Op het Prisma van Cooth (vmbo en vmbo+) maakt het sportklasprogramma deel uit van het reguliere lesprogramma omdat een extracurriculair programma te zwaar is voor de leerlingen. Ook op deze vestiging krijgen de leerlingen in de eerste en tweede klas 3 uur extra sport per week.

De sportklassen maken onderdeel uit van het bredere begrip 'Sportief en Gezond'. Zo wordt er in de kantine geen snoep verkocht en worden in de bovenbouw van havo/atheneum en vmbo respectievelijk de vakken BSM (Bewegen, Sport en Maatschappij) en Sport, Dienstverlening en Veiligheid (SDV) aangeboden.

Voor dit onderzoek hebben wij ervoor gekozen om ons te richten op de sportklassen op de vestiging Prisma van Cooth. Dit omdat de uitval op het Graaf Engelbrecht vrijwel nihil is. Zonder schooluitvallers is het erg lastig, dan wel onmogelijk, om een verband te vinden tussen interventie en voortijdig schoolverlaten. Daarnaast is de leerlingpopulatie in het kader van vsv-onderzoek op het Van Cooth interessanter. Op deze vestiging volgen de leerlingen met name de lagere niveaus van het vmbo, niveaus waarbinnen de uitval en het verzuim op landelijk niveau het hoogste is.

Doel

Het doel van de sportklassen is 'leerlingen met een goede motivatie op een hoge bewegingsintensiteit kennis te laten maken met nieuwe sporten en zich te laten verdiepen in bekende sporten'. Daarnaast is het programma in eerste instantie opgestart om het probleem van teruglopende leerlingaantallen aan te pakken. Het Prisma College heeft dan ook als doel om zich te profileren als 'sportieve en gezonde school'. Dit wordt neergezet als het merk van de school.

Het bestrijden van vsv is in elk geval niet geformuleerd als expliciet doel van de sportklassen. De verwachting is dat de sportklassen een bijkomend effect op vsv hebben. Dit betekent dat wij ons in dit onderzoek niet op het primaire beoogde doel richten, maar op een secundair 'doel' van de sportklassen.

Programma-invulling

De belangrijkste kenmerken van het programma zijn:

- Deelname vindt op vrijwillige basis plaats. Voorafgaand aan deelname moeten de leerlingen een test afnemen om te controleren of zij motorisch gezien geschikt zijn om deel te nemen.
- Het is geen maatwerkprogramma gericht op het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. De coördinatoren weten niet wie precies de risicogevoallen zijn; het dossier van de leerlingen wordt er niet bij gepakt om een aangepast programma te maken.
- Het programma vindt plaats binnen schooltijd: er is dus geen sprake van een extracurriculair programma. Leerlingen die niet deel nemen aan de sportklas volgen dus de 'reguliere' lessen.
- Vaak vinden de sportlessen plaats op externe locaties.

De rol van sport bij de bestrijding van probleemgedrag

In dit onderzoek bekijken we de effecten van de sportklassen op voortijdig schoolverlaten. Voordat we verder gaan met de uitwerking van de onderzoeksvraag, is het interessant om stil te staan bij de rol die sport kan hebben bij het bestrijden van probleemgedrag. Wanneer is sport als middel tegen vsv succesvol?

Diverse onderzoeken tonen aan dat aan een aantal voorwaarden moet worden voldaan om bepaalde positieve effecten van sport te bewerkstelligen, zoals het positief beïnvloeden van het *zelfvertrouwen, zelfstandigheid, discipline en sociale betrokkenheid*.²⁰ Daarnaast duiden verschillende studies op een afname van delinquent gedrag van jongeren als gevolg van sportactiviteiten waarbij gericht aandacht is voor maatschappelijke waarden en positieve rolmodellen. Overigens is bij deze relatie nog geen eenduidig resultaat gevonden.²¹

²⁰ Zie voor een overzicht van deze studies Stegeman, H. (2007) *Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling*. I.o.v. Alliantie School & Sport.

²¹ Idem.

Cameron en MacDougall (2000) hebben verschillende soorten op sport gerichte interventies onderzocht en vonden dat deze kunnen bijdragen aan een afname in delinquent gedrag, mits de omgeving voldoende ondersteuning biedt aan de jongeren en de sportactiviteiten onderdeel uitmaken van een bredere strategie gericht op socialisatie van probleemjongeren. Morris et. al. (2003) concluderen dat sport kan bijdragen aan het bevorderen van persoonlijke ontwikkeling, voornamelijk door te werken aan onderliggende risicofactoren bij jongeren. Met name het bestrijden van verveling blijkt heilzaam te werken; niet zozeer de inhoud van activiteiten, maar het feit dat jongeren bezig worden gehouden zijn volgens hen van doorslaggevend belang bij het bestrijden van probleemgedrag. Steiner (2001) concludeert ten slotte op basis van een cohort studie in meer algemene zin dat extracurriculaire activiteiten, waaronder sport, kunnen bijdragen aan een vermindering in vsv en crimineel gedrag.

Deze studies zijn dus allemaal in meer of mindere mate positief over het nut van het inzetten van sport als middel om delinquent gedrag, vsv, en in meer algemene zin probleemgedrag terug te dringen. Als overkoepelende voorwaarde geldt daarbij steeds dat de leerlingen wel plezier moeten beleven aan het sporten. Onderzoek van o.a. Kirk et al (2000) toont aan dat zonder plezier sporten zelfs averechts kan werken en kan leiden tot een toename van spijbelgedrag.

1.3 Opdracht en uitwerking

De doelstelling van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de economische effecten van het inzetten van sport als middel bij het bestrijden van vsv, waarbij we specifiek kijken naar de rentabiliteit van de sportklassen. Wij maken hierbij gebruik van een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Ten behoeve van deze MKBA hebben wij een empirische analyse gedaan, waarbij we een testgroep en een controlegroep hebben gevormd en hebben bekeken wat de verschillen tussen de twee groepen zijn. Op basis van de resultaten van deze effectmeting hebben we het onderzoek nader vorm gegeven.

In hoofdstuk 2 wordt allereerst toegelicht wat een MKBA precies is, waartoe een MKBA dient, en hoe deze wordt uitgevoerd. In hoofdstuk 3 wordt vervolgens beschreven hoe de effectmeting en MKBA voor dit specifieke project wordt uitgevoerd. Hoofdstuk 4 is een uitwerking van de MKBA voor Sportklassen waarin de kosten en de baten worden gedefinieerd. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van de effectmeting beschreven. Hoofdstuk 6 bevat de uitkomsten van de MKBA. Ten slotte formuleert hoofdstuk 7 de belangrijkste conclusies en aanbevelingen.

2. De maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA)

Een MKBA is een methode om te bepalen in hoeverre de baten (positieve effecten van een project in geld uitgedrukt) opwegen tegen de kosten van dat project.²² Dit resulteert in een bepaald rendement van de investering. Een MKBA wordt uitgevoerd vanuit het perspectief van de maatschappij als geheel. Om de baten te kunnen waarderen, moet het effect van een project in kaart worden gebracht. Hiertoe worden als het ware twee filmpjes met elkaar vergeleken: een filmpje van hoe de wereld er uitziet zonder uitvoering van het project (het nulscenario²³), en een filmpje van hoe de wereld er uitziet mét uitvoering van het project (het projectscenario). Het effect dat het project heeft op de maatschappij, is het verschil tussen de filmpjes.

In een kosten-batenanalyse worden alle effecten van een investeringsproject in kaart gebracht en voorzien van een financiële waardering.²⁴ Op die manier bevordert een MKBA een integrale afweging van uiteenlopende aspecten. Met behulp van een MKBA kan een beeld worden gevormd over verschillende effecten, de verdeling van kosten en baten, alternatieven en risico's en onzekerheden rond het project. Hoewel het doel van een MKBA is om alle effecten te monetariseren en op te tellen, beseffen we dat dit uiteraard niet mogelijk is. Tal van effecten en elementen zijn eenvoudigweg niet te monetariseren. De MKBA-methode maakt deze effecten echter wél inzichtelijk, door ze te noemen en eventueel een andersoortige waardering te geven. Denk hier bijvoorbeeld aan de waardering van het gevoel van veiligheid op straat. Dit is niet goed in monetaire termen uit te drukken, maar wordt in een MKBA wel genoemd, om aan te geven dat het wel degelijk een opbrengst is. De MKBA-methode levert op die manier 'kennis voor beleid'. Het is geen beslisinstrument, in die zin dat de MKBA-methode beleidsmakers voorrekenet wat ze moeten doen. Het levert beleidsmakers informatie die hen ondersteunt bij hun besluitvorming, of die het mogelijk maakt om het debat op basis van meer objectieve, feitelijke gronden te voeren.

In deze MKBA is gebruik gemaakt van 'harde' cijfers, maar ook van aannames. De MKBA-methode maakt inzichtelijk met welke onzekerheden er rekening is gehouden en hoe ze zijn meegewogen. Het maakt niet alleen duidelijk wat we 'weten', maar ook wat we 'niet weten'. Door de onzekerheden ten minste inzichtelijk te maken, is het gesprek erover mogelijk en is inzichtelijk waar de beleidsmaker meent over 'harde' kennis te beschikken en waar het over 'aannames', verwachtingen en 'educated guesses' gaat. Vervolgens is het mogelijk om na te gaan wat de effecten zullen zijn wanneer andere aannames, effecten en educated guesses gebruikt worden.

²² De methodiek is omschreven in het rapport 'Evaluatie van grote infrastructuurprojecten, Leidraad voor kosten-batenanalyse', Cpb, NEi, 2000. De leidraad is opgesteld in het kader van het Onderzoeks-programma Economische Effecten Infrastructuur en staat ook wel bekend als de OEI-leidraad.

²³ In hoofdstuk 3 van dit rapport wordt het nulscenario verder toegelicht.

²⁴ Paragraaf 4.3 geeft een opsomming van de effecten die niet meegenomen zijn in de waardering.

Berenschot

De informatie die de MKBA-methode biedt is uiteraard betrekkelijk. De MKBA levert inzicht, maar geconstrueerd binnen de bandbreedtes van onvolledige kennis, van aannames en van door de onderzoekers geconstrueerde conceptuele ketens.

De door ons gevolgde werkwijze wordt vooraf gegaan aan een effectmeting. Afhankelijk van de resultaten van deze effectmeting gaan we de MKBA nader vorm geven. In elk geval hebben wij niet de pretentie om de consequenties van de sportklassen met absolute zekerheid exact te beschrijven en te voorspellen. Wat onze analyse wel doet is meer inzicht geven in de kwantitatieve effecten van dit project, waarvoor wij samen met de betrokkenen veronderstellingen hebben gemaakt over de werking van het project en de beoogde effecten.

3. Werkwijze voor de MKBA Sportklassen

Voorafgaand aan een MKBA dient een effectmeting plaats te vinden. Door middel van een effectmeting kunnen we bekijken wat de impact van het project is en of het project daadwerkelijk leidt tot het beoogde resultaat. Pas wanneer er sprake is van een effect is het logisch om een MKBA op te stellen. Nu is het doen van een betrouwbare effectmeting niet altijd mogelijk, waardoor we terug moeten vallen op aannames of inschattingen ten aanzien van effectiviteit.

Voor het project sportklassen zijn de omstandigheden voor het doen van een effectmeting echter gunstig: er is immers een testgroep en een controlegroep te vormen, en de omvang van beide groepen is voldoende om statistische analyse te kunnen uitvoeren. Daarom hebben wij ervoor gekozen om voorafgaand aan deze MKBA een empirische effectmeting (door middel van enquêtering) te doen.

In dit hoofdstuk bespreken we eerst de uitgangspunten voor de MKBA en een aantal methodologische aspecten ten aanzien van de effectmeting.

3.1 Uitgangspunten

De doelgroep

De doelgroep bestaat uit vmbo-jongeren die extra willen en kunnen sporten. De leerlingen die dat willen, kunnen ervoor kiezen om zich in te schrijven. De doelgroep is dus in alle opzichten gemêleerd en bestaat niet puur uit risicojongeren. Wij maken voor dit onderzoek geen onderscheid tussen verschillende typen leerlingen.

De onderzochte groep leerlingen zitten in 3 en 4 vmbo en zijn 15-16 jaar oud.

Nulscenario

In het nulscenario volgen de sportklasleerlingen geen extra sportles tijdens schooltijd. De verwachting is dat de sportklassen bijdragen aan de motivatie en een positieve schoolbeleving onder de leerlingen, waardoor zij minder zullen spijbelen en uitvallen dan in het nulscenario. Daarnaast nemen we aan dat in het nulscenario de leerlingen in mindere mate de extra sociale vaardigheden aanleren die we eerder noemden.

Bovenstaande leidt er toe dat we veronderstellen dat in het nulscenario de kans om vsv'er te worden gelijk is aan de kans op vsv onder de gehele populatie 3 vmbo'ers.

Aangezien de sportklasleerlingen sportief ingestelde leerlingen zijn, is de verwachting dat deze leerlingen in het nulscenario ook aan sport hadden gedaan. De vraag is echter of de leerlingen hun sportbehoefte dan volledig hadden kunnen vervullen: doordat de leerlingen in het nulscenario buiten schooltijd hadden moeten sporten, neemt de totaal beschikbare tijd om te sporten in het projectscenario toe. Dit is van belang wanneer we gaan kijken naar gezondheidseffecten.

Beoogde effecten en causaliteit

Zoals gezegd is het doel wat de schoolleiding en de coördinatoren van de sportklassen voor ogen hebben het meer laten sporten van jongeren die dit leuk vinden. Op strategisch niveau speelt het aantrekken van nieuwe leerlingen door profilering van het Prisma als 'sportieve school' ook een rol. Het feit dat vsv-bestrijding geen doel op zich is heeft het lastig gemaakt om op basis van gesprekken met de schoolleiding en coördinatoren van de sportklassen een beeld te vormen van de mogelijke effecten op en de causale relatie met voortijdig schoolverlaten. Dit is ook logisch, omdat men met de sportklassen het voorkomen van vsv helemaal niet voor ogen heeft. Zo wordt het programma bijvoorbeeld ook niet aangepast aan de behoeften van risicojongeren.

Het verschil in vsv en schoolverzuim tussen sportklasleerlingen en niet-sportklasleerlingen volgens de schoolleiding en sportklascoördinator dan ook niet direct evident.

Wel sprak men op de school van een mogelijk effect op de motivatie en discipline van de leerlingen, wat zijn weerslag zou kunnen hebben op de schoolprestaties van de leerlingen. Door voor de leerlingen de school 'leuker' te maken, ontstaat meer binding met de school en raken jongeren meer gemotiveerd om hun best te doen.

Meer plezier in school leidt bovendien tot meer aanwezigheid. Meer aanwezigheid leidt weer tot betere prestaties: zodoende komt de leerling in een positieve 'loop' terecht van meer aanwezigheid en succeservaringen.

Hoewel er tijdens de sportklassen geen expliciete aandacht wordt besteed aan sociale vaardigheden, staan ten tweede een goede, sportieve houding en een respectvolle houding richting anderen centraal. De verwachting is dat deze houding zich ook buiten de sportklassen manifesteert. Dit zou zich kunnen uiten in het beter leren omgaan met conflicten met anderen. De literatuur over de relatie tussen sport en agressie onderstreept dat sporten respect, altruïsme en samenwerking met anderen kan bevorderen, mits de pedagogische context van de interventie dit ondersteunt.

Tijdens de sportklassen oefenen de leerlingen daarnaast met leiderschap nemen door de rol van bijvoorbeeld scheidsrechter/teamaanvoerder op zich te nemen. Dit vertaalt zich in betere leiderschapsvaardigheden, wat niet zozeer een impact heeft op schoolverlaten, maar wel batig kan zijn voor de toekomst.

Gedurende het jaar ligt het lesprogramma van de sportklassen vast. Volgens de coördinatoren is dit ook goed, omdat de leerlingen leren om gaan met het moeten doen van minder leuke dingen en het accepteren van leiderschap. Dit zou zich kunnen vertalen in meer doorzettingsvermogen en beter luisteren naar leerkrachten op school. Dit zou vervolgens een effect kunnen hebben op de schoolprestaties van de leerlingen, met als ultiem gevolg minder vsv.

Daarnaast wordt van alle leerlingen volle inzet en motivatie verwacht. De leerlingen leren doorzetten en niet bij de pakken neer te zitten bij tegenslagen ('character building'). Dit zou zich kunnen vertalen in meer zelfstandigheid en doorzettingsvermogen in het dagelijks leven, wat zich manifesteert in betere schoolprestaties.

Berenschot

De literatuur over de link tussen schoolprestaties en sport is niet eenduidig. Wel wordt het effect op discipline en doorzettingsvermogen op leerlingen onderstreept.²⁵

Samenvattend is de causale relatie als volgt:

Sportklassen resulteren direct in:

- positieve schoolbeleving en meer 'binding' met de school
- verbeterde sociale vaardigheden en discipline.

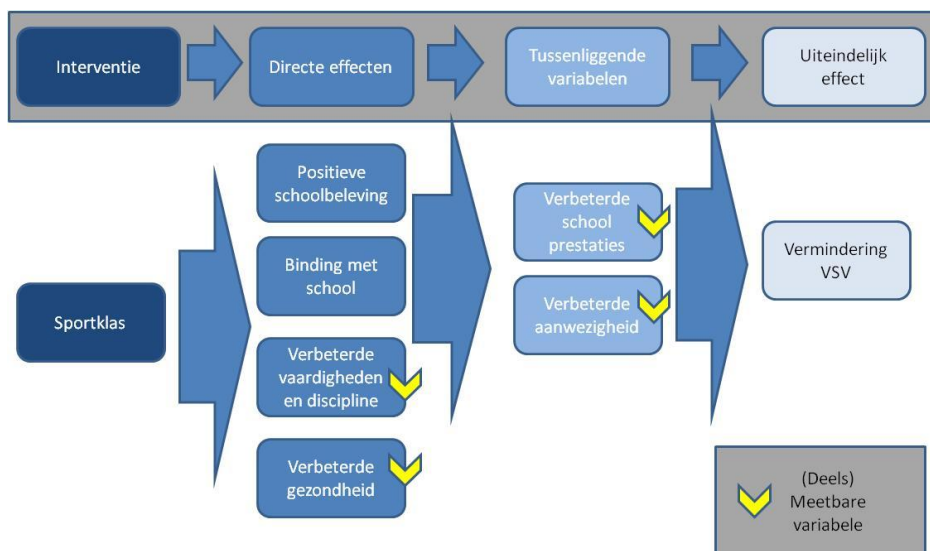
Dit leidt tot:

- verbetering in schoolprestaties
- verbetering van aanwezigheid (minder verzuim)
- dit zorgt voor een 'positieve loop', want verbeterde schoolprestaties en succeservaringen zorgen weer voor een positieve schoolbeleving en meer binding met school
- op de langere termijn leidt dit tot een reductie in vsv.

Daarnaast verwachten we als bijkomend effecten:

- Gezondheidseffecten. Door extra sport aan te bieden kunnen er gezondheidseffecten ontstaan. Voorbeelden zijn een afname van leerlingen met overgewicht en minder ziekmeldingen.

Schematisch ziet de causale relatie er dus als volgt uit:

De hierboven geschetste causale relatie hebben we getoetst aan de hand van enquêtes. De resultaten hiervan vindt u terug in hoofdstuk 5.

²⁵ Zie bijvoorbeeld 'High School Sports Participation and Educational Attainment: recognizing, assessing and utilising the relationship' (Hartman, 2008).

3.2 Methodologische aspecten

Spijbelen en schoolprestaties als tussenliggende variabelen

Naast het feit dat het doel van het project niet vsv-bestrijding is, is het aantal voortijdig schoolverlaters in de onderbouw van het Prisma van Cooth vrij laag (3 vsv'ers in de derde klas in schooljaar 2007-2008). De meeste jongeren verlaten het schoolsysteem pas na 4 vmbo, dus pas na de vierde klas. Dit leidt tot problemen wanneer we het verband met vsv statistisch willen onderzoeken, omdat we dan te weinig waarnemingen hebben.

Om dit probleem op te lossen, hebben we het spijbelgedrag van de leerlingen als tussenliggende variabele onderzocht. Spijbelen is vaak een voorbode van schooluitval. We hebben er daarom voor gekozen om in eerste instantie de link met spijbelgedrag en schoolprestaties te onderzoeken en op het moment dat wij een link constateren, te bekijken of we aan de hand daar van een uitspraak kunnen doen over het aantal vsv'ers. Het vaststellen van deze link is een uitdaging, en wordt steeds lastiger naarmate het aantal jaar tussen interventie en het behalen van de startkwalificatie, langer wordt. Als een leerling op het vmbo uitvalt, betekent dit immers niet dat deze ook voortijdig schoolverlater wordt: de definitie van voortijdig schoolverlaten is immers het niet halen van een startkwalificatie, hetgeen gelijk staat aan een diploma op mbo-niveau 2. Als een leerling op het vmbo uitvalt, weten we dus niet of deze ook automatisch vsv'er is geworden.

Als een leerling in de brugklas veel spijbelt, is het lastiger om een voorspelling te doen over het al dan niet halen van een startkwalificatie (vsv) dan bij een leerling die in de derde of vierde klas veel spijbelt. De route naar de startkwalificatie wordt immers steeds korter, en daarmee ook de onzekerheid over het al dan niet behalen van de startkwalificatie. We hebben er daarom voor gekozen om ons onderzoek te richten op leerlingen in 3 vmbo *die in de eerste of tweede klas in de sportklas hebben gezeten*. Zodoende vragen we de leerlingen terug te kijken naar het vorige schooljaar. Door een groep 3 vmbo'ers te nemen wordt voldaan aan een de volgende voorwaarden:

- De leerlingen hebben relatief recent deelgenomen aan de interventie, zodat het geheugen nog 'fris' genoeg is om uitspraken te doen over hun ervaringen binnen de interventie.
- Het feit dat deze leerlingen ouder zijn maakt het makkelijker om de link te maken naar vsv.
- Ten slotte zouden de sportklassen idealiter een blijvend effect moeten hebben op schoolverzuim. Als dit effect alleen voor de eerste twee klassen van het vmbo geldt, is de link met vsv natuurlijk wankel. Door 3 vmbo'ers te ondervragen toetsen we impliciet of het effect van de sportklassen zich ook *na* de eerste twee jaar manifesteert.

Invulling empirisch onderzoek

Ten behoeve van de analyse hebben wij enquêtes afgenomen onder zowel testgroep als controlegroep. De testgroep bestaat uit leerlingen uit 3 vmbo die mee doen aan de sportklassen en heeft een omvang van 40 leerlingen.

De controlegroep is geselecteerd in samenwerking met Centrale Financiële Instellingen (CFI). CFI heeft op basis van een aantal relevante persoonskenmerken - etniciteit, leerweg (LWOO en basisberoepsgericht) en geslacht - een aantal scholen geselecteerd waarvan de leerlingen wat persoonskenmerken betreft het meest leken op de leerlingen in Breda. Op basis van deze selectie zijn een tweetal scholen benaderd: het Montessori College Nijmegen (locatie Groesbeek) en het Insulacollege in Dordrecht. Vanwege de hoeveelheid terug ontvangen enquêtes hebben wij de resultaten van de enquêtes van beide scholen samengevoegd.

Vanwege zelfselectie – de leerlingen die voor een sportklas kiezen, zijn ook die leerlingen die sport het leukst vinden- bestaat mogelijk vertekening van het resultaat. Dit probleem is lastig te omzeilen, maar is deels opgevangen door de controlegroep zodanig te kiezen dat deze bestaat uit die leerlingen die – bij aanwezigheid van een sportklas - het meest waarschijnlijk voor een sportklas hadden gekozen. Dit zijn de 40 leerlingen die van de totale ondervraagde groep (100 leerlingen), het meest aan sport deden. De controlegroep bestaat uit leerlingen uit 4 vmbo²⁶.

De onderwerpen die binnen de enquête aan bod zijn gekomen:

- Het spijbelgedrag van de leerlingen. Leerlingen geven zelf (anoniem) aan hoeveel zij de afgelopen jaren hebben gespijbeld²⁷.
- Het aantal dagen ziekteverzuim.
- Het aantal uur per week dat de leerlingen sport beoefenen.
- De lengte en het gewicht de leerlingen, om zicht te krijgen op eventuele gezondheidseffecten.
- Het gemak waarmee leerlingen leiderschap nemen en accepteren.
- Hoe de leerlingen omgaan met ruzies met leeftijdsgenoten.

²⁶ Vanwege de schoolvakanties (die halverwege ons onderzoek vielen), hebben we om maximale vergelijkbaarheid tussen testgroep en controlegroep te borgen, ervoor gekozen om als controlegroep leerlingen uit 4 vmbo te nemen. Deze leerlingen kwamen qua leeftijd het meest overeen met de testgroep.

²⁷ Om anonimiteit en dus de mate van eerlijkheid van de gegeven antwoorden te borgen is aan de leerlingen gecommuniceerd dat de antwoorden strikt anoniem blijven. Daarnaast is samen met de enquêtes een envelop uitgedeeld waar de leerlingen hun ingevulde vragenlijst konden stoppen, om hen de zekerheid te bieden dat hun antwoorden niet gezien zouden worden door de schoolleiding.

Berenschot

- Of de leerlingen het naar hun zin hebben op school: denken zij er momenteel aan om met hun opleiding te stoppen?
- Het plezier dat de sportklas leerlingen op school beleven sinds zij begonnen zijn met de sportklas: is dit plezier toegenomen of afgenomen?

De vragenlijst voor zowel testgroep als controlegroep is als bijlage opgenomen.

4. De kosten en baten van het project gedefinieerd

In dit hoofdstuk worden de kosten en de baten van het project sportklassen gedefinieerd. Dit betreft alle kosten en alle baten die de maatschappij als geheel maakt door het bestaan van de sportklassen. Het gaat om kosten en baten die er zonder sportklassen niet geweest waren, maar met sportklassen wel. Het gaat niet om kosten en baten die er zonder het bestaan van sportklassen ook geweest waren.

4.1 De gemonetariseerde kosten

Directe kosten

Voor deelname aan de sportklassen wordt een eigen bijdrage van 135 euro per leerling gevraagd. Deze bijdrage dekt deels de kosten voor extern personeel, huisvesting en materiaal. De school zelf dekt de overige kosten door een bedrag per leerling bij te leggen van 11 euro.

Omdat de sportlessen binnen het reguliere lesprogramma vallen, is geen extra inzet van personeel nodig. Men geeft aan dat de docenten die de sportklassen begeleiden in een wereld zonder sportklassen tegen hetzelfde salaris regulier les hadden gegeven. De maatschappelijke kosten bestaan dus puur uit de kosten voor extern personeel en huur van externe locaties/materiaal.

Omdat het om een intracurriculair programma gaat, vallen ook de kosten voor het inleveren van vrije tijd weg. De leerlingen hadden in het nulscenario namelijk ook les gehad, en de docenten hadden in het nulscenario ook les gegeven. Er is daarom geen sprake van het opofferen van vrije tijd door docent of leerling. Daarom nemen we alleen de kosten per leerling van $135 + 11 = 146$ euro per leerling mee in de berekening.

Wel zijn de extra kosten voor onderwijs die ontstaan doordat minder jongeren uitvallen, meegenomen in de MKBA. In het nulscenario waren deze kosten niet gemaakt, en het is dus een verschil tussen nulscenario en projectscenario dat meegenomen wordt in de berekening.

4.2 De gemonetariseerde baten

Voor de MKBA gaan we ervan uit dat de leerlingen die mee doen aan de sportklas minder kans hebben om voortijdig schoolverlater te worden. De kans op een startkwalificatie wordt dus hoger. Dit gebeurt deels doordat de sportklassen een effect hebben op de schoolprestaties door hogere motivatie en discipline van de jongeren. Hierdoor neemt niet alleen de kans op een startkwalificatie toe, maar ook de kans om de startkwalificatie met betere resultaten te behalen.

Het behalen van een startkwalificatie ten opzichte van het niet behalen van een startkwalificatie leidt tot de volgende baten:

- Minder kosten voor uitkeringen. Jongeren met een opleiding zijn aantrekkelijker op de arbeidsmarkt en zijn minder gevoelig voor conjunctuurschommelingen.
- Hogere opbrengsten gedurende de levensloop (beter werk). Het is statistisch aangetoond dat meer onderwijs leidt tot betere banen met een hoger inkomen. Dit heeft een levenslang effect.
- Minder kosten door criminaliteit (taakstraffen, spijbelen, kleine criminaliteit, vrijheidsstraffen). Er is een verband tussen voortijdige schooluitval en (kleine) criminaliteit.

Het behalen van een startkwalificatie met betere resultaten ten opzichte van een startkwalificatie met minder goede resultaten leidt tot:

- Betere kansen op doorstroming naar hoger onderwijsniveau, waardoor men hogere inkomsten kan genereren gedurende de rest van de levensloop.

4.3 De niet-gemonetariseerde kosten en baten

Naast de in 4.1 en 4.2 besproken kosten en baten, zijn er andere effecten te verwachten van het project. Deze maatschappelijke kosten en baten laten zich moeilijk vertalen in geld, maar zijn wel relevant in de analyse van het project.

De belangrijkste niet-gemonetariseerde baten zijn:

1. De jongeren zijn sociaal vaardiger. Dit geldt met name voor leiderschapskwaliteiten. Hoewel we hebben gezegd dat sociale vaardigheden zich manifesteren in een vermindering in vsv, is het hebben van goede sociale vaardigheden al een baat op zich. We kunnen deze echter niet goed kwantificeren.
2. De jongeren beleven meer plezier aan school. Voor deze baat geldt hetzelfde als voor punt 1.
3. De sportklassen zouden kunnen leiden tot gezondheidseffecten, zoals een afname van obesitas onder jongeren. Bovendien is de verwachting dat – door jongeren op jonge leeftijd te laten kennismaken met veel verschillende sporten- de kans dat jongeren ook op latere leeftijd met sport bezig zullen blijven groter.

5. Effectmeting

Wij hebben op de geretourneerde enquêtes een aantal analyses gedaan die inzicht bieden in de verschillen tussen de testgroep (de sportklasleerlingen) en de controlegroep (de leerlingen die niet in de sportklas zitten). In deze paragraaf staan we stil bij de belangrijkste resultaten: welke verschillen zien we tussen testgroep en controlegroep en hoe groot zijn deze verschillen? Wat betekenen de resultaten voor onze KBA? We staan hierbij specifiek stil bij onderwerpen als spijbelgedrag, plezier in school en sociale vaardigheden²⁸.

Specifiek staan we stil bij de volgende onderwerpen:

- Spijbelgedrag en (ziekte)verzuim.
- Plezier in school.
- Gemiddeld cijfer en motivatie om hoge cijfers te halen.
- Sociale vaardigheden, waaronder:
 - leiderschapskwaliteiten
 - omgang met conflicten
 - zelfstandigheid.

Daarnaast hebben we de sportklasleerlingen een aantal extra vragen gesteld die betrekking hadden op hun beleving van de sportklassen. Het gaat het om de volgende onderwerpen:

- Wat vinden de leerlingen van de sportklas?
- Hebben de leerlingen door het volgen van de sportklas meer of juist minder plezier in school gekregen?
- Hebben de leerlingen weleens overwogen om te stoppen met de sportklas? Zo ja, waarom?

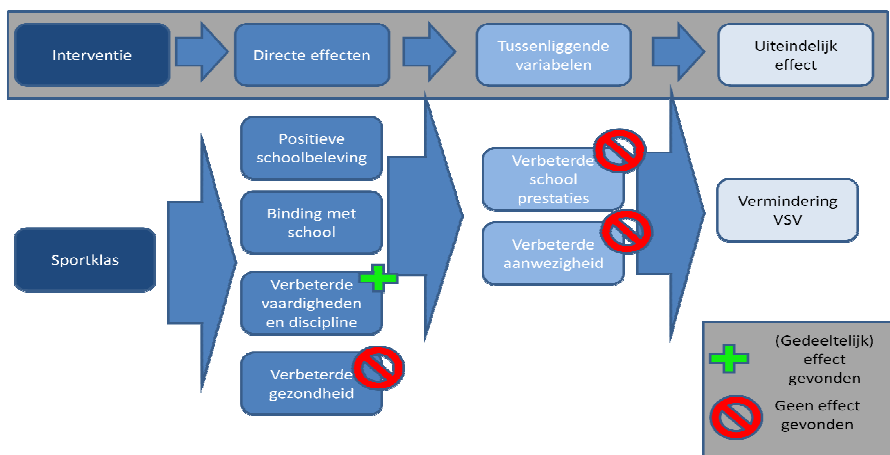
We hebben de antwoorden van de leerlingen vervolgens onderworpen aan statistische toetsen (t-toets op het gemiddelde). De t-toets is bij uitstek een statistische toets die gebruikt kan worden om verschillen tussen twee populaties te meten. De t-toets toetst de nulhypothese dat het gemiddelde van testgroep en controlegroep gelijk zijn. Uitgaande van een normale verdeling verwerpen we de nulhypothese van gelijke gemiddelden als de kans dat de nulhypothese op gaat, kleiner is dan 5% ($p < 0,05$). In gevallen waarbij deze kans groter is dan 5%, concluderen we dat het verschil in gemiddelden –en dus het verschil tussen testgroep en controlegroep- niet significant is.

²⁸ Zie hoofdstuk 3 voor een opsomming van de onderwerpen.

Berenschot

5.1 Resultaten

Op basis van de resultaten van de enquête hebben we niet de conclusie kunnen trekken dat de sportklassen een significant effect hebben op spijbelgedrag en sociale vaardigheden. De causale relatie die wij in het vorige hoofdstuk schetsten, gaat op basis van ons onderzoek dus niet op:

In de rest van dit hoofdstuk bespreken we puntsgewijs de resultaten van de enquête. Zo komen we tot een statistische beredenering van deze conclusie.

Bij de bespreking van de resultaten van de effectmeting rapporteren we steeds de bijbehorende p-waarde.

Spijbelgedrag en ziekteverzuim

De resultaten ten aanzien van spijbelgedrag zijn in de volgende tabel samengevat

Vraag: Hoe vaak heb je het afgelopen jaar gespijbeld?

	Sportklas	Controlegroep
Nooit	28	29
Een paar keer per jaar	11	8
Ongeveer 1 keer per maand	0	1
Vaker	0	1
p-waarde	0,35	

Hoewel het aantal zware spijbelaars in de controlegroep hoger ligt (1 versus 0), leidt dit verschil niet tussen een significant verschil in het aantal spijbelaars ($p=0,35$). Deze resultaten wijzen er dus op, dat de sportklasleerlingen niet minder spijbelen dan de leerlingen binnen de controlegroep.

Hoewel de leerlingen wisten dat de resultaten van de vragenlijsten anoniem zouden blijven, is het toch mogelijk dat de leerlingen de vraag niet helemaal eerlijk hebben beantwoord²⁹. Om hiervoor te controleren, hebben we de leerlingen gevraagd naar het aantal dagen dat zij het afgelopen half jaar ziek zijn geweest. Hoger dan gemiddeld ziekteverzuim kan immers ook opgevat worden als signaal dat de leerling problemen ervaart op school. Onderzoek wijst tevens uit dat ziekteverzuim, net als spijbelen, een voorbode is van schooluitval. Bovendien kunnen leerlingen die zich onterecht ziek melden natuurlijk ook opgevat worden als spijbelaars. Volgens de administratie van de school melden veel spijbelaars zich dan ook ziek als ze lessen willen overslaan.

Vraag: Hoeveel dagen ben je het afgelopen jaar ongeveer ziek geweest?

Sportklas	6,8 dagen
Controlegroep	4,3 dagen
p-waarde	0,07

De resultaten zijn dus opvallend: de sportklas leerlingen geven aan vaker ziek te zijn geweest dan de controlegroep. Dit is een onverwacht resultaat: ten eerste omdat meer sporten tot gezondheids-effecten zou moeten leiden, en ten tweede omdat men zou verwachten dat het aantal 'zieke' spijbelaars in de sportklas lager is. Het verschil is echter niet significant ($p=0,07$).

Al met al kunnen we zeggen dat de verschillen in schoolverzuim (zowel spijbelen als ziekteverzuim) tussen de sportklas en de controlegroep niet significant zijn. Dit leidt tot de conclusie dat in deze steekproef de relatie tussen sportklassen en verzuim, met als gevolg vsv, niet sterk genoeg is om van een verband te kunnen spreken.

Gemiddeld cijfer en motivatie

Vervolgens hebben we gekeken naar het gemiddeld cijfer onder de sportklasleerlingen en de controlegroep. De resultaten zijn in onderstaande tabel samengevat:

²⁹ De administratie van de school biedt op dit punt ook weinig soelaas. Spijbelgedrag wordt namelijk niet consequent geregistreerd. Bovendien zijn de gegevens “vervuild” doordat een groot deel van de spijbelaars zich ziek meldt.

Vraag: Wat is (ongeveer) je gemiddelde cijfer?

	Sportklas	Controlegroep
<5	0	1
6	8	11
7	28	23
8	2	1
9	0	0
10	0	0
Gemiddeld	6,8	6,7
p-waarde	0,09	

De cijfers van de sportklasleerlingen liggen dus iets hoger dan de cijfers van de controlegroep (0,1 punt). De t-toets wijst uit dat dit verschil niet significant is ($p=0,09$).

Om de mate van motivatie om hoge cijfers te halen te toetsen, hebben we de leerlingen gevraagd aan te geven welke 'leerstijl' het beste bij hen past.

Vraag: Als ik een proefwerk heb, dan...

	Sportklas	Controlegroep
Leer ik net zo lang totdat ik denk dat ik een 5,5 kan halen	0	2
Probeer ik een zo hoog mogelijk cijfer te halen	24	25
Ik leer meestal niet voor proefwerken	10	7
Anders, nl...	5	1
p-waarde	0,10	

Zoals blijkt uit de tabel, verschilt het leergedrag tussen sportklas en controlegroep niet wezenlijk. Beide groepen geven vooral aan te streven naar zo hoog mogelijke cijfers. Het verschil tussen testgroep en controlegroep is ook hier niet significant.

De 5 sportklasleerlingen die het antwoord 'Anders, nl...' hebben aangekruist, gaven vooral aan soms wel, en soms niet te leren voor proefwerken (4). Eén leerling gaf aan nooit te leren voor proefwerken.

Hoewel we geen conclusies kunnen verbinden aan de antwoorden op deze vraag, geeft dit de indruk dat het ambitieniveau onder de sportklasleerlingen wat lager ligt dan dat van de controlegroep. Anderzijds zou dit kunnen betekenen dat de opleiding die de sportklasleerlingen volgen minder uitdagend is dan de opleidingen die de leerlingen in de controlegroep volgen en dat leerlingen het daarom minder nodig vinden om hard te leren voor proefwerken.

In elk geval wijzen de resultaten er niet op dat de sportklasleerlingen ambitieuzer zijn dan de leerlingen in de controlegroep.

Plezier in school

Om te kijken of de leerlingen in de sportklas meer plezier aan school beleven dan de leerlingen in de controlegroep, hebben we gevraagd of de leerlingen voornamelijk met plezier of voornamelijk met tegenzin naar school gaan. Daarnaast hebben we gevraagd of de leerlingen er momenteel aan denken om te stoppen met hun opleiding, en zo ja, waarom.

De resultaten zijn samengevat in onderstaande tabel.

Vraag: Wat vind je van school in het algemeen?

	Sportklas	Controlegroep
Meestal vind ik school wel leuk: ik ga meestal met plezier naar school	26	25
Meestal vind ik school niet leuk: ik ga meestal met tegenzin naar school	12	13
p-waarde	0,35	

De resultaten verschillen dus nauwelijks, hetgeen wordt bevestigd door de t-toets. Het merendeel van de zowel de sportklas als de controlegroep gaat met plezier naar school.

Vraag: Denk je er op dit moment over om weg te gaan van je huidige opleiding op school?

	Sportklas	Controlegroep
Ja, ik denk er serieus over om weg te gaan	2	3
Ja, ik denk er af en toe aan, maar het is (nog) niet echt serieus	8	4
Nee, nooit	29	29
p-waarde	0,41	

Het percentage van de leerlingen dat er- al dan niet serieus- aan denkt weg te gaan, ligt bij de controlegroep hoger dan bij de sportklas (26% versus 19%). Ook dit verschil is echter niet significant. De leerlingen die bij deze vraag 'ja' hebben ingevuld, geven met name aan te willen gaan werken.

Sociale vaardigheden

Ten slotte hebben we door middel van een aantal vragen geprobeerd ons een beeld te vormen van de sociale vaardigheden van de leerlingen. Dit is natuurlijk lastig te meten, aangezien het om een kwalitatieve variabele gaat, die ook nog kan verschillen afhankelijk van het perspectief (eigen inschatting of inschatting van een ander) en dus altijd een subjectieve waarneming zal zijn. In dit onderzoek hebben we ervoor gekozen om een resultante van de veronderstelde vaardigheden te meten, namelijk gedrag.

Zoals eerder vermeldt, gaan de vragen over het accepteren en nemen van leiderschap, de omgang met ruzies en de mate van zelfstandigheid onder de leerlingen.

Vraag: Als anderen mij vertellen wat ik moet doen, zoals de leraar of klasgenootjes tijdens gym, vind ik dat...

	Sportklas	Controlegroep
Meestal geen probleem	19	16
Dat ligt er aan wie het is	14	17
Ik hou er niet van als anderen me vertellen wat ik moet doen	4	2
p-waarde	0,49	

Opvallend is dat het percentage leerlingen dat moeite heeft met autoriteit onder de sportklas hoger ligt (11% versus 6%). Maar ook het percentage leerlingen dat er geen probleem mee heeft, ligt hoger (51% versus 46%). Zodoende zijn de resultaten lastig te interpreteren. In elk geval wijken ook deze resultaten niet significant van elkaar af.

Vraag: Als ik de leiding moet nemen, bijvoorbeeld bij groepswork in de klas of met gym, vind ik dat...

	Sportklas	Controlegroep
Meestal wel leuk, ik hou er wel van om de leiding te nemen	14	4
Soms leuk, soms niet	22	19
Ik neem liever niet de leiding	2	12
p-waarde	0,00	

Hier wijken de antwoorden van de testgroep en de controlegroep wel wezenlijk van elkaar af. 37% van de sportklasleerlingen geeft aan het leuk te vinden de leiding te nemen, tegen slechts 11% van de controlegroep. Dit verschil is tevens significant ($p=0,00$). Blijkbaar heeft de oefening die de sportklasleerlingen krijgen met het nemen van de leiding een effect op het gemak waarmee de leerlingen voor een groep staan.

Vraag: als ik ruzie heb met klasgenootjes/vriendjes, dan...

	Sportklas	Controlegroep
Loopt dat vaak uit op een vechtpartij	6	4
Vecht ik niet, maar probeer ik het uit te praten	13	9
Negeer ik hem/haar, dan gaat de ruzie vanzelf over	12	13
Anders, namelijk...	6	4
p-waarde	0,37	

Het percentage leerlingen dat ervoor kiest om de ruzie uit te praten, ligt bij de sportklas iets hoger dan bij de controlegroep (35% versus 30%). Ook het percentage jongeren waarbij ruzies vaak uitmonden in vechtpartijen ligt bij de controlegroep wat hoger. De jongeren die het antwoord 'Anders, namelijk...' hebben aangekruist, geven voornamelijk aan nooit ruzie te hebben. Hier verschillen de antwoorden tussen de twee groepen niet wezenlijk.

Wanneer we de resultaten aan een statistische toets onderwerpen, zien we echter ook hier geen significant verschil.

Vraag: Alleen, dus zonder hulp van leraar of klasgenootjes, aan schoolopdrachten zitten vind ik...

	Sportklas	Controlegroep
Meestal geen probleem	12	16
Soms prima, soms niet	23	12
Niet leuk, ik vind het fijn om altijd hulp te krijgen	3	5
p-waarde	0,27	

Hier zien we een opvallend verschil tussen testgroep en controlegroep: van de testgroep zegt 32% zelfstandig werken geen probleem te vinden, terwijl dit bij de controlegroep 48% is. Tegelijkertijd ligt het percentage leerlingen dat het altijd fijn vindt om hulp te krijgen bij de controlegroep weer hoger dan bij de sportklasleerlingen. Wanneer we het verschil aan een t-toets onderwerpen, zien we dat per saldo dit verschil niet significant is.

Gezondheidseffecten

Ten slotte verwachten we op basis van de veronderstelde causale relatie een gezondheidseffect van de sportklassen. Om dit effect te meten, hebben we de leerlingen gevraagd naar het aantal dagen ziekteverzuim, hun lengte en hun gewicht. Door lengte en gewicht te combineren hebben we de Body Mass Index (BMI) van de leerlingen berekend. De formule voor het berekenen van de BMI is als volgt:

$$\text{BMI} = \text{lengte in cm} / (\text{gewicht})^2$$

Als de BMI boven de 24 komt, is er sprake van overgewicht³⁰.

30 De grens voor overgewicht ligt bij deze leeftijdsklasse iets lager dan bij volwassenen. Voor volwassenen is de grens 25.

De resultaten van deze berekening staan in onderstaande tabel:

Aantal leerlingen met overgewicht

Sportklas	1
Controlegroep	0
p-waarde	0,15

Het verschil in het aantal leerlingen met overgewicht is niet significant.

Ervaringen met de sportklas

Wanneer we deze resultaten op een rijtje zetten, blijkt dat het enige significante verschil tussen testgroep en controlegroep op het vlak van leiderschap ligt. De sportklasleerlingen hebben minder moeite met het nemen van de leiding. Dit is echter een effect op basis waarvan we geen concreet verband met verzuim en vsv kunnen vaststellen. Ook hebben we gezien dat het verband tussen deelname aan de sportklassen en spijbelen niet kan worden vastgesteld. Op basis van dit onderzoek kunnen we dus niet de conclusie trekken dat deelnemen aan de sportklas leidt tot een vermindering in schooluitval.

In de enquête hebben we aanvullend aan de reeds behandelde vragen de leerlingen gevraagd naar hun ervaringen met de sportklas. Vinden de sportklasleerlingen school leuker sinds zij mee doen aan de sportklas? Hebben ze wel eens overwogen om te stoppen met de sportklas en zo ja, waarom? Om de sportklas succesvol te laten zijn, ligt het immers voor de hand dat de leerlingen die mee doen aan de sportklas dit in elk geval als positief ervaren. Als deze positieve ervaring ontbreekt, zouden bovenstaande resultaten immers minder verwonderlijk zijn. Door de leerlingen te vragen hoe zij de sportklas ervaren blijkt misschien ook waar het project nog geoptimaliseerd kan worden.

Onderstaande tabel bevat de antwoorden op de vraag of de leerlingen de sportklas leuk vonden.

Vraag: Meedoen met de sportklas vond ik:

	Aantal
Leuk, omdat...	17
Soms wel leuk, soms niet leuk, omdat...	16
Niet leuk, omdat...	3

Hoewel dit resultaat er in elk geval niet op wijst dat de leerlingen de sportklas helemaal niet leuk vinden, zijn de antwoorden ook niet onverdeeld positief: minder dan de helft (47%) van de leerlingen geeft aan de sportklas altijd leuk gevonden te hebben. Wanneer we de toelichtingen op de vraag bekijken, zien we het volgende beeld:

Toelichting op antwoord: Leuk, omdat...

	Aantal
Veel afwisseling	5
Ik vind sporten leuk	6
We deden leuke sporten	5
Heel leerzaam	1

Toelichting op antwoord: Soms wel leuk, soms niet leuk, omdat...

	Aantal
Het was soms saai door veel herhaling	3
De sporten zelf waren soms niet leuk	13

Toelichting op antwoord: Niet leuk, omdat...

	Aantal
Saaie/stomme sporten	2
Viel erg tegen	1

De leerlingen die negatief zijn over de sportklas, geven dus aan dat het voornamelijk gaat over de inhoud van de lessen: de sporten waren saai (al dan niet omdat ze al een keer gedaan waren) of niet leuk. Opvallend is dat de leerlingen die positief zijn, de afwisseling juist op prijs lijken te stellen.

Het gebrek aan significante verschillen tussen testgroep en controlegroep zou dus veroorzaakt kunnen worden doordat meer dan de helft van de leerlingen niet onverdeeld positief tegenover de sportklas staat. Het is gevoelsmatig logisch dat het leuk vinden van de sportklas een voorwaarde is voor het slagen van het concept. Dit wordt onderstreept door de literatuur: plezier en een positieve sportbeleving is absoluut noodzakelijk wil sport de effecten bewerkstelligen die het in potentie heeft.

Vervolgens hebben we alle sportklasleerlingen gevraagd aan te geven of ze school leuker vonden sinds zij mee deden aan de sportklas. De resultaten staan in onderstaande tabel:

Vraag: Doordat ik mee deed aan de sportklas, had ik...

	Aantal
Meestal meer zin om naar school te gaan	6
Soms meer zin om naar school te gaan	18
Evenveel zin om naar school te gaan	10
Meestal minder zin om naar school te gaan	1
Soms minder zin om naar school te gaan	1

Het voorgaande in beschouwing nemend, is dit resultaat opvallend. Maar liefst 67% van de leerlingen geeft aan meestal of soms met meer plezier naar school te zijn gegaan toen zij mee deden aan de sportklas. Echter, dit hoeft niet tegenstrijdig te zijn met de antwoorden op de vraag of de leerlingen de sportklas leuk vonden, omdat het antwoord 'soms meer zin' natuurlijk kan stroken met het antwoord 'soms leuk, soms niet'.

Ten slotte de antwoorden op de vraag of de leerlingen wel eens overwogen hebben te stoppen met de sportklas:

Vraag: Heb je vroeger wel eens overwogen te stoppen met de sportklas? Zo ja, waarom?

	Aantal
Nee	21
Ja, omdat...	15

Ongeveer 42% van de leerlingen heeft dus ooit overwogen te stoppen. 58% geeft aan nooit bedenkingen gehad te hebben bij de sportklas.

De verklaringen voor het antwoord 'Ja, omdat..' staan in onderstaande tabel.

Toelichting op de vraag: Ja, omdat...

	Aantal
...ik blessures kreeg van het vele sporten	2
...het saai werd	7
...ik niet kon opschieten met de leraren/medeleerlingen	4
Anders	2

Iets meer dan de helft van de leerlingen geeft dus als reden aan de sportklas saai gevonden te hebben.

5.2 Conclusies

Samenvattend kunnen we zeggen dat we op basis van voorliggend onderzoek niet hebben kunnen vaststellen dat de sportklas een significant effect heeft op spijbelgedrag en schoolverzuim. Ook de effecten op sociale vaardigheden zijn niet erg overtuigend: alleen het verschil tussen testgroep en controlegroep ten aanzien van het nemen van leiderschap is op basis van dit onderzoek significant.

Een oorzaak voor het ontbreken van een significant effect van de Bredase sportklassen zou kunnen liggen in het feit dat de sportklasleerlingen niet onverdeeld positief staan tegenover de sportklassen. Minder dan de helft van de leerlingen geeft aan de sportklassen als louter positief te hebben ervaren. Het aspect dat de leerlingen vooral negatief waarderen is 'saaigheid' van de gegeven sporten, al dan niet door een gebrek aan afwisseling.

Berenschot

Dit resultaat heeft gevolgen voor de KBA. Omdat we op basis van dit onderzoek niet hebben kunnen bevestigen dat de sportklassen inderdaad gevolgen voor verzuim en vsv hebben, hebben wij besloten om geen normale MKBA uit te voeren. We zijn van mening dat het wel uitvoeren van een traditionele MKBA op basis van deze resultaten tot verkeerde conclusies ten aanzien van de sportklassen in Breda zou kunnen leiden.

Wel is het interessant om te bekijken hoe effectief de sportklassen minimaal zouden moeten zijn (in termen van schooluitval) om maatschappelijk rendabel te zijn. In het volgende hoofdstuk geven we invulling aan deze exercitie.

6. De minimale effectiviteitsberekening

Om de minimale effectiviteitsberekening uit te kunnen voeren is er een rekenmodel opgesteld. Hierin worden alle aannames over kosten en effecten ingevoerd. Het model berekent dan de baten en de rentabiliteit van het project

De kwantitatieve inschatting van de baten van de sportklassen en het maatschappelijk rendement dat dat oplevert laten we hier achterwege. Om toch iets te kunnen zeggen over de potentiële maatschappelijke waarde van de sportklassen in Breda hebben we een ander soort analyse gemaakt. We hebben berekend wat de minimale effectiviteit van het programma zou moeten zijn om maatschappelijk rendabel te zijn. Het gaat dan dus om de effectiviteit van het inzetten van sportklassen in het voorkomen van voortijdige schooluitval.

We hebben het rekenmodel gebruikt dat we hebben ontwikkeld in het kader van de eerste MKBA voortijdig schoolverlaten. Dit model hebben we waar nodig en waar mogelijk geüpdate met nieuwe data. In dit rekenmodel is het nulscenario gekwantificeerd. Dit betekent dat we modelmatig in kaart hebben gebracht wat het de maatschappij kost als een jongere uitvalt van school (waarbij effecten over de gehele levensloop zijn meegenomen). Daartegenover hebben we de kosten voor de sportklassen gezet. Het model berekent vervolgens wat de minimale effectiviteit in het voorkomen van voortijdige schooluitval moet zijn, zodat de baten van de verminderde schooluitval als gevolg van sportklassen in elk geval gelijk zijn aan de kosten van de sportklassen.

Doordat de kosten van de sportklassen vrij laag zijn, is de minimaal benodigde effectiviteit ook erg laag: 0,35%. Er hoeft dus op een sportklas van 40 leerlingen slechts 0,14 jongere minder uit te vallen dan normaal. Dit is gelijk aan 1 jongere per 7 sportklassen van 40 leerlingen. Wanneer we de kosten van het programma per leerling bekijken, klopt dit gevoelsmatig ook, omdat de kosten voor deelname per leerling ook relatief laag zijn (146 euro per leerling).

7. Conclusies en aanbevelingen

Over de conclusies op de onderzoeksvraag kunnen we tamelijk kort zijn. We hebben ervoor gekozen om geen rendementsberekening te maken. Dit had als belangrijkste reden dat we op basis van vragenlijsten niet hebben kunnen concluderen dat de sportklassen daadwerkelijk een effect op het spijbelgedrag en de sociale vaardigheden van de leerlingen hebben.

Wanneer we de resultaten van de vragenlijsten nader bekijken, zien we dat inhoudelijke optimalisatie van het programma een oplossing zou kunnen zijn. Dit brengt ons tot de conclusie dat de verklaring zou kunnen liggen in de manier waarop sport in de sportklassen wordt toegepast. We hebben gezien dat interventies die gebruik maken van sport als middel tegen voortijdig schoolverlaten aan een aantal eisen moet voldoen. Bailey (2006) benadrukt bijvoorbeeld dat sport expliciet gericht moet zijn op plezier, positieve ervaringen, diversiteit en betrokkenheid van de deelnemers om de positieve effecten ervan te kunnen verzilveren. Het zou goed kunnen dat het ontbreken van deze positieve ervaring bij een groot deel van de leerlingen een onderliggende oorzaak is voor het ontbreken van een statistisch verband tussen de Bredase sportklassen en schoolverzuim. En dat daarom de potentie die sport heeft om probleemgedrag aan te pakken en het plezier in school te vergroten in deze casus niet goed tot uitdrukking komt.

Tegelijkertijd hebben we echter gezien dat de minimaal benodigde effectiviteit erg laag is: 0,35%. Dit wordt veroorzaakt door de relatief lage kosten per deelnemer. In vergelijking met andere interventies die specifiek gericht zijn op schooluitval is dit uitzonderlijk laag. Alhoewel we dus geen rendementsberekening hebben, is ook de minimale effectiviteitsberekening volgens ons al van waarde voor de beleidsvorming.

8. Literatuur

Stegeman, H. (2007) *'Effecten van sport en bewegen op school. Een literatuuronderzoek naar de relatie van fysieke activiteit met de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling'*, l.o.v. Alliantie School & Sport

Cameron en MacDougall (2000) *'Crime prevention through sport and physical activity'* Trends and issues in Crime and Criminal Justice, no. 165

Morris et al. (2003) *'Sport, physical activity and antisocial behavior in youth'* Trends and issues in crime and criminal justice, no. 248

Steiner, H. (2001) *'Children who participated in school extracurricular activities were less likely to drop out or to have been arrested'*, Evidence-Based Health. 4 (1):29

Kirk et. al (2000) *'Towards girls-friendly physical education: the Nike-YST Girls in partnership project- Final report'*, Institute for Youth Sport

Hartman (2008) *'High School Sports Participation and Educational Attainment: recognizing, assessing and utilising the relationship'*, LA84 Foundation, University of Minnesota.

Bijlage: Vragenlijsten

Vragenlijst testgroep

Persoonsgegevens

Voorletters: _____

Leeftijd: _____

Leerlingnummer _____

Geboortedatum: _____

Ben je een man of een vrouw?

- Man
 Vrouw

Is een van je ouders, of allebei je ouders, in het buitenland geboren?

- Ja
 Nee

Ben je zelf in het buitenland geboren?

- Ja
 Nee

Onderdeel A Sport

1. Sport je wel eens?

- Ja, elke week
 Soms
 Nooit

Berenschot

2. Hoeveel uur per week sport je ongeveer?

_____uur per week

3. Wat vind je van sport?

- Ik vind veel verschillende sporten leuk
- Ik vind sommige sporten leuk, sommige niet
- Ik vind de meeste sporten niet leuk

4. Ben je op dit moment lid van een sportvereniging?

- Ja
- Nee

5. Hoeveel dagen ben je het afgelopen half jaar ongeveer ziek geweest?

_____dagen

6. Hoe lang ben je?

_____meter _____centimeter

7. Wat is je gewicht?

_____kilo

8. Welke richting volg je nu?

- Sport, Dienstverlening en Veiligheid
- Anders, namelijk _____

Berenschot

9. Kruis aan wat van toepassing is op jou:

- Ik heb vroeger altijd mee gedaan met de sportklas (jaar 1 en 2)
- Ik heb vroeger mee gedaan met de sportklas, maar alleen in jaar 1 (brugklas)
- Ik heb vroeger meegedaan met de sportklas, maar alleen in jaar 2
- Ik heb vroeger niet meegedaan met de sportklas (ga door naar vraag 14)

10. Waarom heb je gekozen om mee te doen met de sportklas?

11. Meedoen met de sportklas vond ik...

- Leuk, omdat _____
- Soms wel leuk, soms niet leuk, omdat _____
- Niet leuk, omdat _____

12. Doordat ik mee deed aan de sportklas, had ik..

- Meestal meer zin om naar school te gaan
- Soms meer zin om naar school te gaan
- Evenveel zin om naar school te gaan
- Meestal minder zin om naar school te gaan
- Soms minder zin om naar school te gaan

13. Heb je vroeger wel eens overwogen om te stoppen met de sportklas? Zo ja, waarom?

- Nee
- Ja, omdat _____

14. Wat vind je nu van school in het algemeen?

- Meestal vind ik school wel leuk; ik ga meestal met plezier of i.i.g. niet met tegenzin naar school
- Meestal vind ik school niet leuk; ik ga meestal met tegenzin naar school

15. Wat vind je van het aantal uur sport dat je nu krijgt:

- Ik vind dat we nu te weinig sportles krijgen
- Ik vind dat we nu genoeg sportles krijgen
- Ik vind dat we nu te veel sportles krijgen
- Anders, nl _____

Onderdeel B Spijbelen en school

16. Hoe vaak heb je dit schooljaar ongeveer gespijeld?

- Geen enkele keer
- Een paar keer per jaar
- Ongeveer 1 keer per maand
- Meer dan 1 keer per maand
- Een keer per week
- Meer dan 1 keer per week

17. Hoe vaak spijbelde je – ongeveer- in de tweede klas?

- Nooit
- Een paar keer per jaar
- Ongeveer 1 keer per maand
- Meer dan 1 keer per maand
- Een keer per week
- Meer dan 1 keer per week

18. Hoe vaak spijbelde je –ongeveer- in de eerste klas (brugklas)?

- Nooit
- Een paar keer per jaar
- Ongeveer 1 keer per maand
- Meer dan 1 keer per maand
- Een keer per week
- Meer dan 1 keer per week

19. Kruis aan wat het meest van toepassing is op jou:

- Ik spijbel heel af en toe een uurtje op een zonnige middag, na een zwaar weekend, of als ik een les niet nuttig vind.
- Ik spijbel meestal bij dezelfde les
- Als ik spijbel, spijbel ik een periode (bijvoorbeeld een paar weken of maanden) heel veel, dan weer een periode helemaal niet.
- Ik kom bijna nooit naar school
- Anders, namelijk: _____

20. Heb je wel eens een (taak)straf gekregen doordat je spijbelde? Zo ja, hoe vaak?

- Nee
- Ja, _____ keer

21. Als anderen mij vertellen wat ik moet doen, zoals je leraar of klasgenootjes tijdens gym, vind ik dat...

- Meestal geen probleem
- Dat ligt er aan wie het is
- Ik hou er niet van als anderen me vertellen wat ik moet doen.

22. Als ik de leiding moet nemen, bijvoorbeeld bij groepswork in de klas of met gym, vind ik dat...

- Meestal wel leuk, ik hou er wel van om de leiding te nemen
- Soms leuk, soms niet
- Ik neem liever niet de leiding

23. Als ik ruzie heb met klasgenootjes/vriendjes, dan...

- Loopt dat vaak uit op een vechtpartij
- Vecht ik niet, maar probeer het uit te praten
- Negeer ik hem/haar, en dan gaat de ruzie vanzelf wel over
- Anders, namelijk _____

24. Alleen, dus zonder hulp van leraar of klasgenootjes, aan schoolopdrachten zitten vind ik...

- Meestal geen probleem
- Soms prima, soms niet
- Niet leuk, ik vind het fijn om altijd hulp te krijgen

25. Als ik een proefwerk heb, dan....

- Leer ik net zo lang totdat ik denk dat ik een 5,5 kan halen
- Probeer ik een zo hoog mogelijk cijfer te halen
- Ik leer meestal niet voor proefwerken
- Anders, namelijk _____

26. Wat is -ongeveer- je gemiddelde cijfer?

- < 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

27. Denk je er op dit moment over om weg te gaan van je huidige opleiding op deze school?

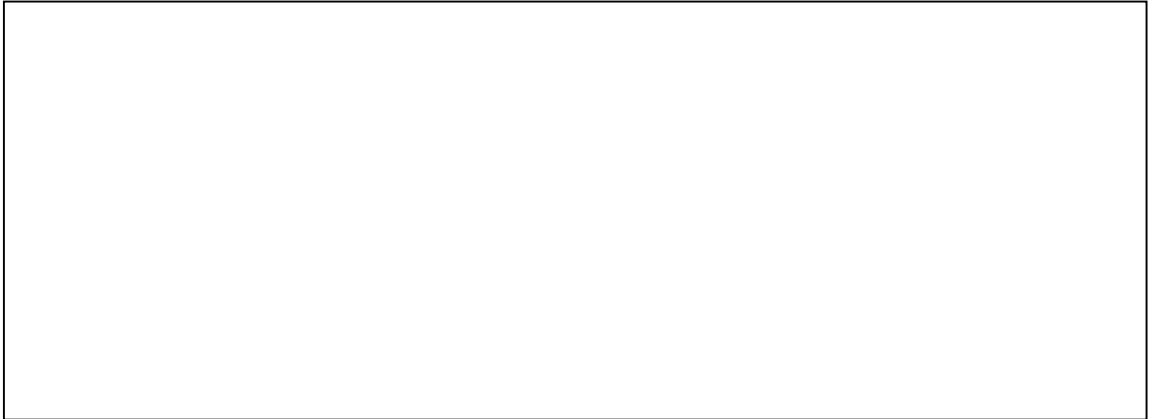
- Ja, ik denk er serieus over om weg te gaan
- Ja, ik denk er af en toe aan, maar het is (nog) niet echt serieus
- Nee, nooit (ga door naar vraag 30)

28. Als je bij de vorige vraag 'ja' hebt geantwoord: Waarom denk je er aan te stoppen met je huidige opleiding op deze school?

29. Als je bij vraag 26 'ja' hebt geantwoord: wat zou je dan willen doen in plaats van je huidige opleiding op deze school?

- Werken
- Andere opleiding op andere school, namelijk _____
- Zelfde opleiding op andere school, namelijk _____
- Anders, namelijk, _____

30. Heb je nog opmerkingen over de onderwerpen in deze vragenlijst?

Vragenlijst controlegroep

Persoonsgegevens

Voorletters: _____

Leeftijd: _____

Leerlingnummer: _____

Geboortedatum: _____

Ben je een man of een vrouw?

Man

Vrouw

Is een van je ouders, of allebei je ouders, in het buitenland geboren?

Ja

Nee

Ben je zelf in het buitenland geboren?

Ja

Nee

Onderdeel A Sport

1. Sport je wel eens?

Ja, elke week

Soms

Nooit

Berenschot

2. Hoeveel uur per week sport je ongeveer?

_____uur per week

3. Wat vind je van sport?

- Ik vind veel verschillende sporten leuk
- Ik vind sommige sporten leuk, sommige niet
- Ik vind de meeste sporten niet leuk

4. Ben je op dit moment lid van een sportvereniging?

- Ja
- Nee

5. Hoeveel dagen ben je het afgelopen half jaar (dus in de laatste helft van het schooljaar 2008-2009) ongeveer ziek geweest?

_____dagen

6. Hoe lang ben je?

_____meter _____centimeter

7. Wat is je gewicht?

_____kilo

8. Welke opleidingsrichting volg je nu?

9. Wat vind je van school in het algemeen?

- Meestal vind ik school wel leuk; ik ga meestal met plezier of i.i.g. niet met tegenzin naar school
- Meestal vind ik school niet leuk; ik ga meestal met tegenzin naar school

10. Wat vond je van het aantal uur sport dat je vorig jaar kreeg:

- Ik vond dat we te weinig sportles kregen
- Ik vond dat we genoeg sportles kregen
- Ik vond dat we te veel sportles kregen
- Anders, nl _____

Onderdeel B Spijbelen en school

11. Hoe vaak heb je vorig schooljaar (2008-2009, derde klas) ongeveer gespijbeld?

- Geen enkele keer
- Een paar keer per jaar
- Ongeveer 1 keer per maand
- Meer dan 1 keer per maand
- Een keer per week
- Meer dan 1 keer per week

12. Hoe vaak spijbelde je – ongeveer- in de tweede klas?

- Nooit
- Een paar keer per jaar
- Ongeveer 1 keer per maand
- Meer dan 1 keer per maand
- Een keer per week
- Meer dan 1 keer per week

13. Hoe vaak spijbelde je –ongeveer- in de eerste klas (brugklas)?

- Nooit
- Een paar keer per jaar
- Ongeveer 1 keer per maand
- Meer dan 1 keer per maand
- Een keer per week
- Meer dan 1 keer per week

14. Kruis aan wat het meest van toepassing is op jou:

- Ik spijbel heel af en toe een uurtje op een zonnige middag, na een zwaar weekend, of als ik een les niet nuttig vind.
- Ik spijbel meestal bij dezelfde les
- Als ik spijbel, spijbel ik een periode (bijvoorbeeld een paar weken of maanden) heel veel, dan weer een periode helemaal niet.
- Ik kom bijna nooit naar school
- Anders, namelijk: _____

15. Heb je wel eens een (taak)straf gekregen doordat je spijbelde? Zo ja, hoe vaak?

- Nee
- Ja, _____ keer

16. Als anderen mij vertellen wat ik moet doen, zoals je leraar of klasgenootjes tijdens gym, vind ik dat...

- Meestal geen probleem
- Dat ligt er aan wie het is
- Ik hou er niet van als anderen me vertellen wat ik moet doen.

17. Als ik de leiding moet nemen, bijvoorbeeld bij groepswork in de klas of met gym, vind ik dat...

- Meestal wel leuk, ik hou er wel van om de leiding te nemen
- Soms leuk, soms niet
- Ik neem liever niet de leiding

18. Als ik ruzie heb met klasgenootjes/vriendjes, dan...

- Loopt dat vaak uit op een vechtpartij
- Vecht ik niet, maar probeer het uit te praten
- Negeer ik hem/haar, en dan gaat de ruzie vanzelf wel over
- Anders, namelijk _____

19. Alleen, dus zonder hulp van leraar of klasgenootjes, aan schoolopdrachten zitten vind ik...

- Meestal geen probleem
- Soms prima, soms niet
- Niet leuk, ik vind het fijn om altijd hulp te krijgen

20. Als ik een proefwerk heb, dan....

- Leer ik net zo lang totdat ik denk dat ik een 5,5 kan halen
- Probeer ik een zo hoog mogelijk cijfer te halen
- Ik leer meestal niet voor proefwerken
- Anders, namelijk _____

21. Wat was vorig jaar (schooljaar 2008-2009) -ongeveer- je gemiddelde cijfer?

- < 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

22. Denk je er op dit moment over om weg te gaan van je huidige opleiding op deze school?

- Ja, ik denk er serieus over om weg te gaan
- Ja, ik denk er af en toe aan, maar het is (nog) niet echt serieus
- Nee, nooit (ga door naar vraag 25)

23. Als je bij de vorige vraag 'ja' hebt geantwoord: Waarom denk je er aan te stoppen met je huidige opleiding op deze school?

24. Als je bij vraag 22 'ja' hebt geantwoord: wat zou je dan willen doen in plaats van je huidige opleiding op deze school?

- Werken
- Andere opleiding op andere school, namelijk _____
- Zelfde opleiding op andere school, namelijk _____
- Anders, namelijk, _____

Berenschot

25. Heb je nog opmerkingen over de onderwerpen in deze vragenlijst?